

ISTVÁN GAUCSÍK
Theodor Ortvay. The Representative of the Scientists' Republic

930.1-051
94(437.6)

Keywords: Tivadar (Theodor) Ortvay, Ortvay, biography, Hungarian historical science, history of Pozsony (Bratislava)

Párhuzamos dimenziók: Ortvay Pozsony-témái és további munkássága

Ortvay mindjárt Pozsonyba való kerülésekor szorgalmas munkatársa lett a városi lapoknak és sorra jelentette meg magyar és német cikkeit (*Nyugatmagyarországi Híradó, Pozsonymegyei Közlöny, Pozsonyvidéki Lapok, Pressburger Zeitung*). A nagyszámú újságbeli cikk a régészet, történelem (főleg ókor- és középkortörténet, történeti földrajz, gazdaság- és művelődéstörténet, várostörténet) kategóriáiba sorolható. Ezenkívül közéleti témákkal (műemlékvédelem, múzeumügy, köztisztaság, városfejlesztés) foglalkozott. Úti beszámolókat és könyvismertetőket is közölt. (Ortvay 1906a, 9–27. p.) Történelmi képzettségét és erudícióját a város kulturális törekvéseinek a védelmében is felhasználta.¹

A jogakadémia vezetése 1884-ben őt bízta meg a nagy múltú oktatási intézmény történetének megírásával. A százéves évfordulóra készült mű gazdagon adatolt és máig fontos alapmű. Különlegessé teszi a koncepciója, hiszen ennek a fontos egyetemnek az alapítását és fejlődését „szélesebb történeti keretbe” ágyazva vizsgálja és az „egyetemes hazai tanügy” fejlődésével kapcsolja össze. A forráshasználat módja a másik lényeges elem. Az iskolai, városi és káptalani levéltár irataira támaszkodott, de az intézmény- és adatközpontú leíró részt követően – és a tanári pantheont megörökítve – 1784-től datálható érdekes művelődéstörténeti adatokat vonultatott fel a jogakadémia diákságának életéből, csínytevéseiről, kocsmai dorbézolásokról és a világi hatalommal való összeütközésekről. (Ortvay 1884.)

A városi értelmiség elitklubjának a Pozsonyi Orvos- és Természettudományi Egyesületnek a tevékenységébe Ortvay előadóként 1896-tól kapcsolódott be. Az egyesület ható-

1 A város képviselő-testülete 1905-ben a pozsonyi béke aláírásának századik évfordulóján határozott emléktábla állításáról a Prímási palotában. Az emléktábla szövegének elkészítésével Ortvayt bízták meg. A szöveget a *Nyugatmagyarországi Híradó*-ban tették közzé. Sz. Ejury Károly, városi képviselő reflektált a javaslatra és Ortvayval vitába keveredett. A szöveget a város végül elfogadta és kőbe vésette, amit a Prímási palota kapualjában 1905. december 26-án helyeztek el. Ortvay a városi döntés és saját reputációja védelmében, illetve a képviselők megnyugtatósa érdekében írt állásfoglalást Ejury történelem- és szövegértelmezéssel kapcsolatos vádjaira. (NyH, 1905. december 14. 1–2. p.; Ortvay 1905b.) A Prímási palota kapualjában ma már csak a német és a valamikor 1918 után elhelyezett szlovák nyelvű emléktábla található.

sugara túlterjedt nemcsak Pozsony, hanem a megye határain is. A pozsonyiak már 1857-ben 36 európai tudományos egyesülettel álltak kapcsolatban. Múzeumot és könyvtárat tartottak fenn. Az egyesület előadóinak repertoárja nem maradt meg szűkebben a természet-tudományok mezsgyéin belül, hanem az ember- és társadalomtudományok irányába is nyitottak. A referátumok németül, majd az 1860-as évektől szórványosan, az 1890-es évektől „erőteljesebben” magyarul is elhangzottak. Az egyesület annalesa szerint tehát Ortvy elég későn vállalt előadásokat. Az 1896–1902 közötti időszakban összesen hétszer szerepelt, a szakmai profiljába illeszkedő régészeti, geológiai és művelődéstörténeti témákkal. Előadásait nagy műgonddal szerkesztette, magyarul vagy német nyelven tartotta.

Legelső előadását 1896-ban a magyarországi bronzkornak szentelte. (Fischer 1907, 58. p.) Két év múlva a lösz eredetével foglalkozott és annak régészeti jelentőségét ismertette. Szentkláray szerint első magyar íróként a löszt nem a tengerből származtatta, hanem külföldi kutatások eredményeire támaszkodva „a szerves zoológiai élet tüneményének” tekintette. (Fischer 1907, 61. p.; Szentkláray 1922, 23. p.) A pozsonyi haltenyésztés történetével, nemzetgazdasági jelentőségével és fellendítésének módjaival is többször foglalkozott.² Figyelmet szentelt a város és a megye középkori fatenyésztés-történetének, melyen keresztül érdekes művelődés- és gazdaságtörténeti adalékokat közvetített (védművek építése, szénégetés, tűzifa, a tímármunka nyersanyagigénye). A szokatlan témaválasztás – de felettébb érdekes cikk – műfajlag adatközlésnek és nem tanulmánynak tekinthető. Ezt egyébként korrekt módon a címben is jelölte. A középkori számadáskönyvekre támaszkodva a Duna-szabályozás előtti természeti környezetet rekonstruálta. Azonosította a városi erdőt (Herrenlust) és a polgárok erdőrészeit (Bürgerlust). Pozsony kereskedelmi kapcsolataival is foglalkozott, melyekben a fellépő súlyos fahiány miatt a stájer- és bajorországi, illetve az alsó-ausztriai faszállítmányok játszottak fontos szerepet. (Ortvy 1899. Eredetileg megjelent Ortvy 1900, 30–37. p.) Az 1899. január 21-i közgyűlésen tartott német nyelvű előadást a kőkorszakbeli szerszámokról, melyek véleménye szerint a délről északnyugat felé zajló őskori migráció tanúi, egyben eredeti európai készítmények. Az előadása az 1886-ban Pulszky Ferencsel folytatott vita ismétlésének tekinthető. (Ortvy 1900, 69–70. p.)

A város és a megye művelődéstörténetének alig számba vett területéről, a vadászatok történetéről, a vadászterületekről, a királyi és földesúri vadaskertekről és a vadak megoszlásáról 1902-ben tartott előadást. A felületes olvasó számára adathalmaznak tűnő kivonat valójában az Ortvyra jellemző „katedrális”. A pozitivistá történeti koncepció egyik újabb láttelepe, melyben a jogtörténeti és szociális fonál is fellelhető. A középkori pozsonyi vadászati jogok oknyomozó történetét vázolja – a forestis venatio jog átalakulása –, és a leggyakoribb vadászatok helyszíneit azonosítja (Burgerau, Sellendorf, Kotzeberg). A vadászatok fajtáit (solymászat, kutyák használata) is bemutatja. A városi, illetve megyei vadászatok hazai és külföldi példákkal hasonlítja össze. Emellett az arisztokrácia vadászati szokásaira is rávilágít. Érdekes módon felhívja a figyelmet az állatvédelmi intézkedések fontosságára, egyáltalán a természet védelmére: „Ideje volna, hogy a szégyenletes régi hagyománnyal, a félreértésen alapuló ócska vadászati gyakorlattal szakítva, okulásunkra fordítsuk a haladó természettudomány józan intéseit, s védelemben részesítsük azokat az állatfajokat,

² Polikeit 1907, 169. p. Egyik cikkének az ismertetését lásd NyH, 1899. szeptember 13. 1. p.

melyek gazdaközönségünknek, földműveseinknek, erdészeinknek, kertészeinknek és állattenyésztőinknek leghasznosabb segítői.”³

Ortvy az egyesület jubileumi kötetében vállalta a város fél évszázados kulturális haladásának, szellemi és anyagi műveltségének a megrajzolását. A címben jelzethez képest azonban ez a terjedelmes munka inkább honismereti ihletettséggű. Arról a városról szól, amely a dualizmus felhajtóerőit hatékonyan kihasználta, melynek arculata alapvetően megváltozott és a társadalmi, kulturális és gazdasági fejlettség magasabb fokára lépett. „A régi Pozsony helyett egy ifjú erőteljű duzzadó Új-Pozsony” vizsgálódásának a tárgya. A városkép átalakulásával, az utca- és térhasználat megújításával, köz- és magánépítkezésekkel, parkosítással, csatornázással, a városszépítészeti elképzelések eredményeivel, valamint a Duna-szabályozás és partbiztosítás hatásaival is foglalkozik. Az új, dinamikusan fejlődő városrészeket, ipari, kulturális, oktatási, közegészségügyi és szociális intézményeket, pihenőhelyeket külön-külön jellemzi. A város egyházi, tudományos, művészeti, egyesületi életének és sajtójának, még ha kivonatolva is, de figyelmet szentel. Gondolatmenetét „a magyar Pozsony” tézisével zárja. Szerinte a város fél évszázad alatt magyar érzelművé és nyelvűvé vált vagy legalábbis a döntő etnikai metamorfózis küszöbén áll. (Ortvy 1907a, 1–44. p.)

A város, melynek „eredete messze visszanyúlik az idők ki nem fürkészhető régiségébe” és a megye természetföldrajzi viszonyairól, állat- és növényvilágáról, nyersanyaglelőhelyeiről, gazdasági ágazatairól, újabb kori történetéről és fejlődésének mozzatugóiról, nemzetiségi viszonyairól, műemlékeiről és településszerkezetéről terjedelmes tanulmányt közölt az Osztrák–Magyar Monarchia etnikai sokszínűségét bemutató, egyben a patriotizmust népszerűsítő történeti-néprajzi könyvsorozatban. (Ortvy 1898b.)

Ortvy úttörő módon az élő természet történetének legkorábbi művelői közé tartozott. (Ortvy 1902a.) Az új ismereteket közvetítő és a szélesebb közvélemény érdeklődését is felkeltő diszciplína „tudományosítását”, illetve a gazdaságtörténeten belüli elismerését tűzte ki céljává: „Fő törekvésem a megyei forma anyagát ez idő szerint lehetőleg összegyűjteni, mert csakis az anyag elérhető teljessége képezheti a zoológiai tudomány szilárd alapját. Ám az adatgyűjtés nem csupán az egyes fajok előfordulására szorítkozik, hanem kihat az egyes fajok történeti szereplésére és gazdasági jelentőségére is, mert hiszen a minket környező állatfajok úgy a múltban, mint a jelenben sokszorosán irányítják nemzetgazdasági tevékenységünket. Az állatok története egy fejezete nemzetgazdasági történetünknek.” (Ortvy 1902a, VII. p.)

A kultúrtörténetbe joggal besorolható, háromkötetesre tervezett monográfiája, melyhez húsz éven keresztül gyűjtötte az anyagot, befejezetlen maradt. A gazdaságtörténeti rész nem készült el.⁴ A mű a növény- és állatvilág tekintetében határterületnek számító megye kihalt és élő állataival, azok természet- és gazdaságtörténeti ismertetésével foglalkozik. A kötet két részre tagolódik: ősi állatvilág és lelőhelyeinek összehasonlítása, élő állatvilág. A gazdagon adatolt és jegyzetelt munka a kortársakat is megszólaltatja, illetve az uradalmak vadászati eredményeire támaszkodik. A kultúrtényezőnek tekintett állatok múltjának és

3 Ortvy 1903, 3–31. p. Idézet uo. 31. p. Az írása ugyanebben a számban jelent meg németül is Batka János fordításában. (Uo. 89–121. p.) A cikk a Pozsony megye állatvilágával foglalkozó monográfia második, gazdaságtörténeti kötetének részlete.

4 A harmadik kötet elkészült részeit, pozsonyi tematikákkal a Gazdaságtörténeti Szemlében közölte. (Ortvy 1903c, 49–65. p.; 1908, 51–61. p.; 1908, 281–293. p.)

jelenének ilyen jellegű megközelítése – állítása szerint – segít a mezőgazdasági törvények megalkotásánál. A hasznos és káros fajok feltérképezésének adatai pedig a gazdasági intézkedések meghozatalánál állnak rendelkezésre.

A megyetörténetbe írt természetrajzi áttekintése aprólékosan adatolt és nemcsak a földtani jellemzőkkel, a földrajzi megoszlással, a vízhálózattal, a szárazföldi és vízi fauna, flóra jellegzetességeivel, hanem az állat- és növényvilág legkisebb képviselőivel is foglalkozik. Ortvy kedvenc témájához, az őskorhoz nyúlt vissza, mikor a kőkorszaktól a római korig terjedő időszak pozsonyi és Pozsony megyei régészeti vonatkozásait szedte lajstromba. (Ortvy 1904, 1–22. p. Uo. Pozsony vármegye őstörténete, 497–502. p.)

A méltán maradandó értékű Pozsony-történet előzményeit is érdemes vázolni. A város legrégebbi pénzintézete, a város gazdasági, szociális és kulturális fejlődését folyamatosan támogató Pozsonyi I. Takarékpénztár 1892-ben ünnepelte alapításának félszázados évfordulóját. A monográfia ötlete az intézet elnökéhez, Gervay Nándorhoz⁵ fűződik. Az eszme élénk támogatásra talált a részvényesek és a városi polgárság körében. A bank részvényesei 1891-ben, a jubileum miatt, nem gondoltak osztalékemelésre, hanem a nyereségnek ezt a részét az évfordulóra tették félre. Ortvy Tivadart bízták meg egy reprezentatív város-történet megírásával. Pozsony történetének első kötete 1892-ben jelent meg, és a pénzintézet a városmonográfia későbbi munkálatait is segítette. 1893-ban erről így írtak: „Tekintettel a tudós szerző által nagy buzgósággal és fáradsággal összegyűjtött forrásanyagának gazdagságára, legalábbis még két kötetnek a megírására lesz szükség, hogy a város büszkeségét képezendő munka kezdetéhez méltóan befejeztessék.”⁶ A sorozat újabb kötetei a pénzintézet jelentős anyagi támogatásával láttak napvilágot. A szerzői honorárium, szerkesztési munkák és kiadási költségek 1894 és 1905 között több mint 25 ezer koronát tettek ki. A folytatást is tervezték, amit a szerző 1916-os elhunyna akadályozott meg.⁷

A szerző olvasmányosságra, ugyanakkor szintézisre és a fellelhető források világos bemutatására törekedett. A helyi eseményeket országos viszonyokba ágyazta, társadalom, politika, gazdaság és művelődés erőtereiben vizsgálta. A közvélemény érdeklődését voltak hivatottak felkelteni a gazdag és minőségileg elkészített képek, térképek, táblák és rajzok. Az igényes, magyarul és – „tekintettel városunk német nyelvű polgárságára” – németül megjelentetett könyvsorozatot tanáccsal, forrásokkal a korabeli városi, világi és egyházi értelmiség legjelesebb képviselői (többek között Batka János,⁸ Könyöki József, Rakovszky István,⁹ Enea Lanfranconi,¹⁰ Dankó József), de a városi kul-

5 Gervay Nándor (?–1905) ügyvéd. A takarékpénztár alelnöke 1882-től, majd elnöke 1892-ig.

6 Archív Národnej banky Slovenska, Bratislavská prvá sporivá banka, inv. č. 58, Výročné správy a záznamy z valných zhromaždení (1892–1916), A Pozsonyi I-ső Takarékpénztár igazgatósága és felügyelő bizottságának LII-ik jelentése és zárószámadás az 1893-iki üzletéről, 3.

7 A pénzintézet adományozó és jótékonyági stratégiáival részletesen foglalkoztam. (Gaucsík 2014, 59–79. p.)

8 Batka János (1845–1917) levéltáros, zenekritikus. Hagyatéka Pozsony történetének és művészeti világának kimeríthetetlen forrása.

9 Rakovszky István (1832–1891) Hont megyei földbirtokos, író. Hont és Pozsony megye történetével foglalkozott. Ortvy az *Alterthümliche Überlieferungen von Pressburg* című tanulmányát használta, mely a *Pressburger Zeitung* számaiban jelent meg 1877-ben. Rakovszky jegyzeteivel és gyűjtéseivel segítette Ortvy munkáját.

10 Enea Lanfranconi (1850–1895) olasz mérnök, vállalkozó, műgyűjtő és mecénás.

turális és közművelődési intézmények is hathatósan segítették. Ortvy érdeme a városi, a káptalani levéltár az idáig legszisztematikusabb kutatása és számos eredeti, fontos adalékokat szolgáltató dokumentum közzététele. Ezenkívül Budapesten az Országos Levéltárban, valamint a Batthyány és Esterházy család levéltáraiban kutatott.

Az első kötet a locus tájtörténetével indult. (A korabeli kritikai ismertetésre Acsády 1900, 422–427. p.; 1904, 64–67. p.) Ortvy a természettörténet, az őskori régészet és őskor szakavatott mestereként mutatta be a pozsonyi medence geológiai múltját, a növény- és állatvilág változásait, valamint az ember vándorlásait. Az ó- és középkort hadtörténeti, állam- és egyházszerkezési, illetve településtörténeti optikákon keresztül elemezte. A város történetét az 1291-ig, a királyi privilégium kiadásáig tárgyalta. Az oknyomozó történetfelfogás szellemében közölte a pozsonyi főispánok, prépostok, kanonokok névsorát és a pozsonyi káptalan okleveleit. (Ortvy 1892.)

A második kötet négy részből szerveződik és Márki Sándor¹¹ szerint „a középkor végének egyik legbecsesebb művelődéstörténeti adaléka”. (Márki 1923, 15. p.)

Az első rész a város helyrajzával foglalkozik. Ennek a résznek a forrásanyagát, melyet még Rakovszky István alapozott meg, kiegészítette a polgárok végrendeleteivel. Erre a kiaknázatlan forráscsoportra Batka János hívta fel a figyelmét. A könyv a város épített örökségének múltjával, az erődítések, köz- és magánépületek építészettörténetével foglalkozik. A város helyrajzát szélesebb kultúrtörténeti keretekben tárgyalja és a forrásközlés ma már szokatlan módját alkalmazva közöl parciális adalékokat (így Pór Antal¹² általa fontosnak ítélt levelét a városháza kapualjának záróköveiről és „pótlék-ként” egy vázlatot a vár díszkapujának építési idejéről). (Ortvy 1895.)

A második részben, amely tartalmilag talán a legegységesebb, történeti szempontból a város középkori jogszerkezetét tárgyalja. Kiemeli Király János¹³ művét, mely a városi jogok bemutatásánál alpmunkának számít. (Király 1894.) A kötet megszületését Batka mellett Fraknoi Vilmos¹⁴ és Michaelis Vilmos¹⁵ is támogatta. Az utóbbi a német fordítást végezte és a szöveggondozásban is segített. (Ortvy 1898a.)

A kötet a városi önkormányzatisággal, közigazgatással és a városi jogokkal foglalkozik. Részletesen bemutatja a település szervezeti egységeit, tisztviselőit és elemzi feladataikat, társadalmi helyzetüket. A városi autonómia egyik legfontosabb jegyét, a bíróválasztást tanulmányozza. A jogi kereteket és a bíró hatáskörét a magán- és a közjog terén vizsgálja. A városi igazságszolgáltatás szervezetének, az ítélőbíróságnak, a peres eljárásoknak és a büntetőjogi formáknak is kellő figyelmet szentel. A szerző a város kiváltságos jogainak (vásártartás, rév- és vámjog, haszonvételi jogok) a kialakulására és érvényesítésükre fókuszál. A városba település módjait és etnikai megoszlását elemzi, miközben a

11 Márki Sándor (1853–1925) történész, egyetemi tanár.

12 Pór Antal (1834–1911) esztergomi kanonok, történész, a Magyar Történelmi Társulat igazgatósági tagja. Ortvy emlékbeszédet írt róla. (Ortvy 1913.)

13 Király János (1858–1929) jogász, egyetemi tanár. Pozsony város ügyvédje. 1888–1896 között hadbíró. 1896-tól haláláig a Budapesti Tudományegyetem Jogi Karának professzora. Magyar és európai jogtörténettel foglalkozott.

14 Fraknoi Vilmos (1843–1924) nagyváradi kanonok, a Római Magyar Intézet alapítója. Történészként főleg egyház- és diplomáciatörténettel foglalkozott.

15 Michaelis Vilmos (1829–?) pozsonyi evangélikus líceumi tanár. 1878–1893 között a líceum igazgatója.

középkori Pozsony nemzetiségi viszonyait szemrevételezi a személyneveken keresztül. A német dominanciát nem kérdőjelezi meg, a magyar jelenlétet túlhangsúlyozza, a szlávot alábecsüli, eltűntnek véli: „De lettek legyen a nemzetiségi viszonyok Pozsonyban bármilyenek is, annyi kétségtelen, hogy az uralkodó nemzetiség itt a középkorban a német volt, de mellette érvényesült a magyar is, anélkül azonban, hogy a magyar nemzetiség politikailag is érvényre emelkedhetett volna. Ami itt nemzetiségi képviselő volt, az mind egy és ugyanazon jogkönyv uralma alatt állott, valamennyi felett a városi tanács *more theutonico* intézkedett.” (Ortvy 1898a, 275. p.) Ortvy szerint Pozsony Zsigmond uralkodása alatt 1405-ben, annak várostámogató politikájának köszönhetően kapott országosan is nagyobb súlyt (országgyűléseken és koronázásokon való részvétel).

A harmadik rész – újabb kori képanyaggal illusztrálva – szintén kompakt egészet alkot, gazdaságtörténeti ihletettséggű. Munkáját többen támogatták. Főleg Fraknoi Vilmost, Batkát, Kornhubert és a korábban a város adóügyeiről alapmunkát közlő Kováts Ferenc¹⁶ szükséges kiemelni. (Kováts 1901.) A kötet a város gazdálkodását, vagyosnának megoszlását, befolyt jövedelmeit, kiadásait és adóügyeit mutatja be. A pénzügyi terheknek, így egyebek között a hadügyi, közigazgatási és közbiztonsági kiadásoknak külön figyelmet szentelt. Ezekon kívül a hitelkérdést és a pénzforgalmat is vizsgálta. A mellékletekben, szokásához híven, forrásokat közölt. (Ortvy 1900.)

A negyedik, művelődéstörténeti részben a lakosság családi életét tárgyalja, „úgy anyagi, mint szellemi vonatkozásaiban”. Ez a kötet le is zárja Pozsony középkori történetét. A családi jogról, a családi élet anyagi alapjairól (céhek, kézművesipar, mezőgazdaság, szőlőtermelés), a szellemi, vallási, művelődési keretekről, egyházi intézményi hálózatról (prépostság, káptalan, plébániák, szerzetesrendek) közöl pótolhatatlan adatokat. Stílusa olvasmányos, okfejtése világos. A középkori városi világ mindennapjainak plasztikus képét nyújtja. Az apologetikus zárszóban Pozsony a középkori magyarországi város követendő modelljeként jelenik meg, melyet a viharos évszázadok nem kezdhettek ki. Ez egyben a haladás szellemében fogant üzenet a modern Pozsony polgárainak: „A város egy a természet előnyei által kijelölt nagy folyammenti posztíóban a folytonvaló fejlődésre századokon át alkalmasnak bizonyúl. Lakószai hivatottaknak mutatják magukat a magasb társadalmi, közzgazdasági és politikai életfeltételeknek megfelelni. Nagy vidékre nézve e város a maga lakóinak értelmességével, mezőgazdasági és ipari eredményeivel, művészeti és irodalmi sikerivel valószínű gócpont, mely úgy a keleti országrészekkel, mint a nyugati határszágokkal egészséges vérkeringési összeköttetésben áll. E fontos szabadalmakkal és kiváltságokkal dicsekvő város a nyugati civilizáció áldásait nemcsak a maga számára foglalja le, hanem szerencsésen közvetíti keleti irányban is. Méltán képviseli a külföld szemében a continensnek Lajtán s Kis-Kárpátokon túl eső keleti részeinek kulturképességét. Polgári autonómiájának friss és egészséges életszerve a legelőkelőbb nyugati mintahelyhatóságokkal versenyeznek, s tekintve a családban és társadalomban érvényesülő közszellemet, lakóinak a korona iránt tanúsított lojalitását, a politikai életben játszott kiváló szereplését és a vallásos életben kifejezésre juttatott őszinte és igaz érzelmeit: mondhatni, hogy a városi élet képe vonzó szépségén kívül megható is. De mondhatjuk: megnyugtató is.” (Ortvy 1903b, 515–516. p.)

16 Kováts Ferenc (1873–1956) gazdaságtörténész, egyetemi tanár. Pozsony középkori gazdaságtörténetéről és kereskedelméről számos – máig megkerülhetetlen – könyvet publikált.

A sorozat harmadik, szépen illusztrált kötete egyszerre adatgyűjtemény, kronológia és archontológia, mely a második kötethez tartozik. Oklevelekre, végrendeletekre, számadás- és jegyzőkönyvekre, okmánytárakra, illetve a városi levéltárban őrzött Rakovszky-féle publikálatlan gyűjteményre támaszkodva tette közzé a városban tartózkodó „előkelő személyek” (királyok, királynék), a városi és megyei tisztviselők, a káptalan tagjainak, bírának, polgármestereknek, tanácsosoknak, jegyzőknek stb. a névsorait. Időrendi sorrendben közölte a városban megvalósult egyházi zsinatokat, nádori gyűléseket, béke- és szerződés-kötéseket. Mindezek a város rangját és politikai szerepét emelték. (Ortvay 1894a.)

A nagy sikerű vállalkozás utolsó, félbemaradt könyve 1912-ben jelent meg.¹⁷ Ortvay a 16. századi vallási mozgalmakat külön kötetben tárgyalta volna. Erre azonban már halála miatt nem kerülhetett sor.

A mohácsi csatától számított majd négy évtized a város számára a legnagyobb jelentőséggel bírt, hiszen ezekben a zaklatott időkben vált regionális központból 1536-ban koronázóvárossá és a Magyar Királyság egyik fővárosának számított. Horribile dictu: átvette Buda egyes funkcióit (országgyűlések, pénzügyigazgatás, belpolitikai és szellemi központ), de nem mindegyiket. A szerepkörökön Béccsel osztozott, de gyorsan nyilvánvalóvá vált, hogy az új Habsburg-közponntal nem versenyezhet. (Pozsony fővárosi szerepkörét újabban tárgyalja Pálffy 2013, 3–76. p.) A maradék magyar középkori államterület sorsa szempontjából ugyan negatív folyamatok kezdődtek, tetőződtek, ellenben Pozsony ebből a kényszerhelyzetből profitált. Kedvező földrajzi fekvésénél fogva „a közép-európai politikának szálai” itt futottak össze. A várostörténetet országos összefüggésrendszerbe helyezte. Művét kísérletnek tartotta, melyet további kutatások egészíthetnek majd ki.

A város történelme iránt érdeklődő szélesebb közvélemény számára a Pozsony utcái és terei című, az esszéstílus felé hajló „bedekkere” a legismertebb műve. A nem véletlenül Dankó József arcképét tartalmazó – és Vaszary Kolos hercegrímásnak ajánlott – honismereti városkalauz, valójában formailag különlenyomat, eredetileg 53 közleményben jelent meg a *Nyugatmagyarországi Híradó* hasábjain.¹⁸

Ortvay 1904 kezdetén tette közzé indítványát egy a város gazdag múltját bemutató népszerűsítő jellegű könyv megjelentetéséről. A város ezt a tervet támogatta.

A bevezetőben röviden összefoglalta a könyv és a maga ars poeticáját: a nemzeti múlt, a szülőföld történelmének, jeles személyiségeinek, sorsfordító eseményeinek ismerete képezi az igazi haza- és szülőváros-szeretet alapját, zálogát. A tudomány-népszerűsítés és a történelem (helytörténet) oktatása sine qua nonja a nemzeti identitás erősítésének és a lokálpatriotizmusnak. Szerinte ennek szellemében a felhalmozott tudást „minél bőségesebben csepegtessük” az ifjúságnak és a dolgozó embereknek.¹⁹

17 Ortvay 1912. Márki Sándor szerint Ortvay „tömrdek kéziratából” előkerülhet a következő kötet anyaga. Eszerint feltételezte, hogy a hagyatéka Budapesten található. Lehetséges, hogy ezek az iratok valahol kallódnak. (Márki 1923, 16. p.)

18 A könyvet a Püski Kiadó 1991-ben újra kiadta. Ortvayról Szabó Lilla írt életrajzi vázlatot. (Ortvay 1991, 661–669. p.)

19 Ortvay 1905, 3–4. p. A városi közélet egyik markáns résztvevője, Schulpe György szerint Ortvay várostörténete és a város utcáival, tereivel foglalkozó könyve nem a széles körű ismeretterjesztés és népszerűsítés végett íródtak (mindeközben nem kérdőjelezte meg kvalitásait). Egyébként is alacsony példányszámban jelentek meg. Más típusú kiadványokat sürgetett, méghozzá olyanokat, melyek a nagyközönségnek íródnak és a város jeles személyiségeit mutatják be az irodalom, művészetek és tudomány területein. *Nyugatmagyarországi Híradó* (továbbiakban NyH), 1906. augusztus 23. 3. p.

Ortvay pozsonyi korszakának azonban van egy párhuzamos dimenziója is, melyet egyháztörténeti, földrajzi, történeti földrajzi, régészeti, helytörténeti tematikák gondos művelése és a szívéhez közelálló délvidéki-bánáti témák következetes továbbvitele jellemez. Mindazonáltal fontos és hangsúlyozandó tény, hogy Ortvay Pozsonyból továbbra is bekapcsolódott a budapesti és országos tudományos életbe, annak tevékeny szereplője volt és maradt.²⁰

Ortvay munkásságára jellemző, hogy ahol tehette, meglátogatta a helyszíneket és azokat gondosan tanulmányozta. Nemcsak a szűkebb régészeti, hanem a földrajzi témák tekintetében is így volt. A Dunát 1875-ben és 1877-ben járta be a Passautól a torkolatig terjedő szakaszon, és erre az empirikus tapasztalatra támaszkodva írta meg a Duna-szigetekről szóló – Fraknói szerint periferikus és csak erőt fecsérítő – tanulmányát, amit térképekkel egészített ki.²¹

Tanulmányútjai és fenti munkája előkészület volt a kétkötetes, a szakmai berkekben korábban beharangozott, Magyarország vízrajzával foglalkozó nagyszabású vállalkozásához.²² A könyv primer adatgyűjtésre támaszkodott. A kedvező fogadtatás mellett bírálat is érte. Tagányi Károly szerint inkább szótár volt, mint tudományos áttekintés és lexikális jellege miatt is sokat veszített értékéből. A legélesebb vádja pedig az volt, mikor a módszertani hiányosságok mellett Ortvay szemére vetette a földrajzi nevek téves magyarázatát.²³

Ortvay hosszú távú kutatási programokat is megvalósított. A magyarországi egyháztörténet-írás egyik legjelentősebb vállalkozása, a pápai tizedjegyzékek feldolgozása és a középkori magyar egyházszervezet térképeken való bemutatása az ő nevéhez kapcsolódik. (Ortvay 1891–1892.)

Fraknói Vilmos 1881-ben XIII. Leó²⁴ előtt pápai audiencián ismertette egy magyar okmánytárra vonatkozó tervét, mely a Vatikáni Titkos Levéltár magyarországi okleveleit dolgozta volna fel. A Monumenta Vaticana Hungariae sorozat végül Fraknói szervező munkájának köszönhetően 1887-ben indult, és számos alapvető fontosságú forrásgyűjteménnyel gazdagította a magyar történettudományt. (Szabó 2009, 113. p.) Ortvay ebbe a munkába kapcsolódott be. A Vatikáni Bizottság, a forráskiadás irányító testülete, őt bízta meg a könyv megírásával. Fraknói a következőképpen indokolta a döntést: „Hivatottabbat a munka megírására, képességeinél és önfeláldozó buzgalmánál fogva egyaránt nem találhatnánk. Ha netán másra gondoltam volna, vagy szoltam volna, ez csak azon föltevésből történt, hogy Kegyed nem lesz hajlandó vállalkozni.” (Idézi Koltai

20 A részletes bibliográfiát lásd Szentkláray 1922, 16–17. p. Ezen a helyen a legjelentősebb műveknek szentelek figyelmet. Ez nem jelenti azt, hogy a korszakban íródott többi tanulmányának a későbbiekben nem kellene figyelmet szentelni.

21 Ortvay 1877; Márki 1923, 18. p. Ortvay szeretett témákban váltani, kalandozni. A művészet-történet mezején is folytatott oknyomozó kutatást, mely során történeti és lélektani jellemzőket hasonlított össze. (Ortvay 1886a.)

22 Ortvay 1882; Szentkláray 1922, 18–19. p.; Márki 1923, 19. p. A vizek történetével foglalkozó további munkája, melynek kedvező külföldi visszhangja volt: Ortvay 1883b. Lásd Szentkláray 1922, 19. p.

23 Tagányi Károlynak Ortvayval folytatott vitáját bemutatja Bognár 2010, 214–216. p.

24 XIII. Leó pápa (1810–1903), a katolikus egyház egyik megújítója. A társadalom iránti nyitottság jellemezte. Reflektált a szociális és munkáskérdésre.

2013.) Korábbi egyház-topográfiai munkássága is segíthette a megbízás elnyerésében. (Ortvy 1890, 3–85. p.)

A könyv az egyes magyarországi egyházmegyéket ismerteti, feltünteti korabeli helyzetüket, határváltozásait. Főesperességenként felsorolja a plébániákat és azok neveit magyarázza.

Ortvy vállára nehezedett a szerkesztői munka tetemes része és a szerzői gárda összehangolása. A kötetben bemutatott 11 egyházmegye közül ötöt ő írt és a koncepció megvalósításáért viselte a felelősséget. Az elhúzódó, fárasztó munka, a kéziratírás és a térképek készítése kimerítette. Később barátjának, Szentkláraynak írt levelében felpanaszolta a csekély honorálással kapcsolatos sérelmét: „A hét évi munka, melyet a földrajzra fordítottam, egész életem legsötétebb emlékét idézi.” Ez a kifakadása talán a tudományos hierarchiában való megrekedésével és a kitörési lehetőségek beszűkülésével is kapcsolatban állt. (Szentkláray 1922, 21. p.)

A párhuzamos munkavállalás egyik jellemzője ennek a korszakának, mert a pozsonyi téma mellett a bánátit is továbbvitte.

Eredetileg Pesty Frigyes dolgozott Temesvár és Temes megye történetén, de munkáját 1889-es halála szakította félbe. Az akadémia történeti bizottsága ezután Ortvyt kérte fel a monográfia elkészítésére. Ortvy egyrészt a Pesty iránti kegyeletből, másrészt a Délvidék történelme iránti érdeklődéstől hajtva vállalta el a megbízást. A tervezett négy kötetből három jelent meg. Ortvy halála után azonban a sorozat sem folytatódott. (Szentkláray 1922, 21–26. p.; Ortvy 1896a; 1896b; 1914a; NyH, 1893. április 6. 2. p.)

Az utolsó alkotói korszak

Budapestre költözve az alkotói munka új szakaszának, egyfajta kiteljesedésének, nem utolsósorban akadémiai munkásságának a kibontakozását látta: „Napról-napra mind erősebbé válik bennem a meggyőződés, hogy az élet zivatara után már csak egy lehet boldogító: a minél nagyobb függetlenség és az önmagunknak való élhetés. Ebbe a révbé irányítom hajóm roncsait.” (Szentkláray 1922, 41. p.)

Szakmai egyesületek üléseire járt és az akadémiai élet vérkeringésébe immár jobban bekapcsolódhatott. Régészeti, történelmi és klasszika-filológiai bizottságok tagjaként tevékenykedett. Pályázatokat bírált el, elhunyt akadémiai tagok pályafutását értékelte. Az akadémiát anyagilag is támogatta. 1906-ban 50 ezer korona alaptőkéjű alapítványt hozott létre, melynek kamatait irodalmi célokra fordították.²⁵

Számos jeles művet alkotott 1907 és 1916 között. Ezek közé sorolható akadémiai székfoglalóként elhangzott értekezése, Az ősemlék táplálkozása. Arra keresett választ, hogy az ősemlék mivel táplálkozott. Gazdag külföldi (német, francia) irodalomra támaszkodva elemezte a bibliai és a természettudományi magyarázatokat. A növény-, illetve húsfogyasztás anatómiai és fizikai jellegzetességeit municiózusan vette sorra. Az elméleti eszmefuttatásokat az őskorregészet Európán kívüli, európai, és nem utolsósorban felső-magyarországi eredményeivel szembesítette. A dolgozata valójában egy

25 NyH, 1917. május 19. 5. p.; Szentkláray 1922: 41. Több akadémiai kollégjáról tartott emlékbeszédet: Csaplár Benedekről, Wosinszky Mórról, Bubics Zsigmondról, Thaly Kálmánról, Hampel Józseféről.

enciklopédikus felsorolás, mely a táplálkozási szokásokra, valamint a táplálkozásra használt növények és állatok felsorolására terjed ki.

Ortvy ezzel a tényanyaggal a természeti körülményeihez és az erőforrásokat hatékonyan alkalmazó, nem primitív, őskori embert rajzolta meg: „Íme, a közölt adatok egyértelműen bizonyítják, hogy a mindenevűl organizált ember, a homo omnivorus, tényleg a helyi viszonyokhoz képest, klímától és talajtól feltételezeten táplálkozott, s hogy amint ma nincsen ősnép, mely életfenntartásában teljesen egyoldalú táplálkozásra szorítkoznék, úgy nem volt az az eset a legrégebb kimutatható ősidőben sem.” A mű zárszavában a nyugati típusú állam- és kultúraszervezés történelemalakító szerepét hangsúlyozta. (Ortvy 1907b, 154., 160. p.)

Egy előadás erejéig 1907-ben visszatért Pozsonyba. Az őstörténelem kutatásának legújabb eredményeit mutatta be a Magyar Orvosok és Természetvizsgálók 34. nagygyűlésén (a rendezvény keretén belül a résztvevők megkoszorúzták Rómer Flóris szobrát).²⁶ Ortvy 2 ezer koronás alapítványt is tett az egyesület támogatására, melynek kezelésével a várost bízta meg. (NyH, 1907. augusztus 27. 4. p.)

A hadtörténet mezejére is elkalandozott. A mohácsi csata okai és következményei című munkáját 1910-ben olvasta fel az Akadémián. A „nagy nemzetcsapás” okaival és következményeivel foglalkozott. Latin, német és török forrásokat használt, és a csata előzményeivel, illetve lefolyásával kapcsolatos addigi véleményeket ütköztette.²⁷

A korszak történelemszemléletének tükrében jellemezte a Magyar Királyság bel- és katonapolitikai helyzetét, gazdasági erőforrásait és nem csekély moralizáló hajlammal jellemezte a belviszonyokat (romlott közszellem, erkölcsi züllés, a politikai elit felelőtlensége) és II. Lajost (ugyan jó tulajdonságai vannak, de érzékiségre hajlamos és mértéktelenül mulatozik). Rámutatott „a mérköző erők” nagy aránytalanságára, mely az egyik döntő oka volt a vereségnek. Szerinte a magyar hadvezetés hibás stratégiát követett, mert rögtönzött. A seregből pedig a hazaszeretet „ideális emelkedettsége” hiányzott. Szapolyai János szerepéről kortársaihoz hasonlóan negatívan nyilatkozott. Ezt a tanulmányát a korszak Mohács-historiográfiájának és a közvélemény Mohács-recepciójának a tükrében szükséges értelmezni. A „keresztény és nemzeti történeti narratíva” meghaladását rajta utólagosan számon kérni, téves kiindulási pont. Az emlékjelállítás és emléképalolás felvetéséért pedig – melyet a kulturális emlékezet modern újraalkotásának a tükrében kellene elemezni – hibáztatni, helytelen értelmezés. (Ortvy Mohács-tanulmányáról B. Szabó 2013.)

Korábbi pozsonyi levéltári kutatásaira, belgiumi gyűjtésre támaszkodva, valamint párizsi, müncheni, bécsi könyv- és képtári gyűjtemények tanulmányozásával írta meg 1912-ben Mária, II. Lajos magyar király neje című életrajzát, mely az Akadémia történeti életrajz-sorozatában látott napvilágot. A kötet a töredezett Mária-életrajzok végett született és egyfajta jellemábrázolásra tesz kísérletet. Ortvy összekapcsolja Mária magyarországi királynői pályafutását és németalföldi helytartói tevékenységét. A könyv nemcsak életével, hanem a kor politikai viszonyaival, a Jagellók hanyatlásával és a Habsburgok fel-

26 NyH, 1907. augusztus 25. 1. p.; Ortvy 1907c, 205–223. p. Ortvy 1902-ben közreműködött a Rómer-szobor helyének a kijelölésénél a Ferencesek terén. NyH, 1902. június 17. 1. p. Bővebben Debreceni-Droppán 2015, 292. p.

27 Ortvy 1910. A tanulmányt 2010-ben újra megjelentette az Attraktor Kiadó.

emelkedésével is foglalkozik, emellett gazdag képanyaggal rendelkezik.²⁸ Az Akadémia ezért a munkáért Ortvayt 1916. május 3-án Marczibányi-díjban részesítette.²⁹

Budapesten először a József körúton bérelt lakást. 1908-tól a Várban lakott a Dísz téren, ahonnan 1912-ben a Várfook utcai házba költözött. Mind többet betegeskedett. (NyH, 1913. december 16. 4. p.) 1916. június 25-én jobboldali szélütést kapott. Állapota nem javult, kórházba került. 1916. július 8-án hunyt el hajnali négy órakor, pappá szentelésének és tudományos működésének 50. évfordulóján.³⁰

Érckoporsóját július 10-én szentelték fel a Kerepesi úti temetőben. A rokonokon kívül a magyar tudományos élet és szakmai szervezetek képviselői búcsúztatták. A Magyar Tudományos Akadémia nevében Fejérfpataky László,³¹ a Szent István Akadémia részéről Lupsich József vett részt a szertartáson. (NyH, 1916. július 12. 4. p.; Szentkláray 1922, 52. p.) Ortvay Tivadar végrendelete szerint édesanyja mellett kívánt nyugodni Pozsonyban.

Ortvayt a Nyugati pályaudvarról szeretett városába szállították és a Szent András temetőben 1916. július 11-én délután helyezték örök nyugalomra. Az engesztelő szentmisét július 12-én Pozsonyban, az Orsolya-rendi apácák templomában mutatták be. A temetése azonban nem tekinthető nagyszabásúnak, mert július 10-én, Budapesten délután és este még nem lehetett tudni, hogy mikor lesz Pozsonyban a temetés. Egyszerűen a hír időben nem kerülhetett be a pozsonyi lapokba. (NyH, 1916. július 11. 4. p.) A *Nyugatmagyarországi Híradó* csak a július 12-i számában számolhatott be részletesebben a temetésről, nem csekély sajnálkozását kifejezve: „Ez onkál fogva a temetés aránylag csekély részvét mellett folyt csak le, holott annál a nagy népszerűségénél és általános tiszteleténél fogva, melynek az elhunyt városunkban örvendett, kétségtelenül impozáns végtisztességététele lett volna Ortvay Tivadarnak, ha a város lakossága idejében értesült volna a temetés idejéről. Így azonban csak nagyon kevesen szereztek tudomást a temetésről, s tisztelőinek nagy része nem is jutott abba a helyzetbe, hogy a kiváló férfiúval szemben, aki egész életében maga volt a megtestesült figyelem, szerénység és előzékenység, leróhassák az utolsó tisztességet.” (NyH, 1916. július 12. 4. p.)

Ortvay temetését a város rendezte. A beszentelést Gaibl Sándor³² végezte a temető kápolnájában. A rokonság részéről testvérei, Ortvay Miksa, Orthmayr Béla, unokaöccse, Ortvay Rudolf, Jendrassik Kornél³³ és (talán nevelt lánya) Balázsovits Irma jelentek meg.

28 Ortvay 1914b. A könyvet megelőzte az uralkodópár katolikusságával foglalkozó „védőirata”.

(Ortvay 1913a.) Mária toleráns viszonyulására a lutheri tanokhoz lásd Sóllyom 1933, 59–74. p.

29 A Marczibányi-díjat megalapozó alapítványt Marczibányi István, a tudományok és művészetek mecénása hozta létre. A díjat 1845-től az Akadémia osztotta ki.

30 Ortvay betegségét, elhalálózását részletesen leírja Szentkláray 1922, 48–51. p. Pozsony városa részvétáviratot küldött. SA BA – OAFM, Zápísnice mestskej rady Bratislavy (továbbiakban ZMR BA), 1916 [Jegyzőkönyv felvétel Pozsony szab. kir. város tanácsának 1916. július 22-én tartott üléséről], 15309; NyH, 1916. július 9. 1. p. A *Nyugatmagyarországi Híradó* címlapon emlékezett meg Ortvayról. Pályafutásának és irodalmi munkásságának szentelt figyelmet. (NyH, 1916. július 9. 1. p.)

31 Fejérfpataky László (1857–1923) történész, egyetemi tanár, akadémikus. Diplomatikai és címertani kutatásokat végzett. Ortvay halálakor a Magyar Nemzeti Múzeum igazgatója volt.

32 Gaibl Sándor (1843–1921) pápai kamarás, apátkanonok. A Pressburger Tagblatt szerkesztője.

33 Jendrassik Kornél (1868–1931) gépészmérnök, szabadalmi bíró. A Magyar Mérnök- és Építész Egylet tevékenységében vett részt.

A városi önkormányzatot Brolly Tivadar³⁴ polgármester és mások, az Erzsébet Tudományegyetemet Polner Ödön³⁵ és a tanári kar tagjai, a Pozsonyi Orvos- és Természettudományi Egyesületet Pantocsek József,³⁶ a Városi Polgáregyesületet Bäumlér J. András,³⁷ a *Nyugatmagyarországi Híradó* szerkesztőségét Arkauer István³⁸ és a Szent István Akadémiát Sziklay János³⁹ képviselte. A városi elit további meghatározó tagjai is részt vettek a temetésen. Ortvyt édesanyja mellé – a ma már nem létező – családi sírboltba helyezték. (NyH, 1916. július 12. 4. p.; Szentkláray 1922, 53–54. p.)

Zárszó: Pozsony monográfusa kontextusban

Ortvy Tivadar a katolikus egyházi eliten belül a tudományos elit tagja volt. Minderre akadémiai tagsága, doktori fokozata, tudományos-kutatói teljesítménye, széles körű nyelvtudása predestinálta. (Gergely 2010, 198., 203. p.) Országos, városi és regionális tudományos, közművelődési és kulturális egyesületek tagjaként részt vett a magyarországi társadalmi életben, habitusával azt alakította.⁴⁰ Munkássága terjedelmes, tematikában sokrétű, forráskezelése alapos – méltán pozitivistá történésznek tekinthetjük. Történelemmel, művészettörténettel, régészettel, éremtannal, paleontológiával, történeti földrajzzal, gazdaságtörténettel és a kultúrtörténet számos alfajával, így egyebek között műgyűjteményekkel, az éghajlat, a halászat és vízgazdálkodás történetével is foglalkozott. Politikai és közjogi értekezéseket, akadémiai életrajzokat és útleírásokat írt.

Megjelent dolgozatainak száma majdnem eléri a 350-et. Pozsony és Pozsony megye város-, illetve helytörténetéről állítólag 111 közleménye jelent meg. Hazai és külföldi folyóiratokban magyarul és németül publikált. Szentkláray Jenő hét monográfiáját tekinti a magyar tudományos irodalomban hézagpótlónak és úttörő jellegűnek. (Szentkláray 1922, 17–18. p.) Hozzáfűzhetjük, hogy többségük máig maradandó, hivatkozott könyv, köztük a Pozsony-történet három kötete is.

Külföldi tanulmányutakra, a nyári szünetek alatt, 1881-től szinte évenként vállalkozott. A pihenést és az egészségügyi szempontból is szükséges regenerálódást, hiszen történész-

34 Brolly Tivadar (1852–1944) ügyvéd, Pozsony polgármestere 1900–1918 között.

35 Polner Ödön (1865–1961) jogász, egyetemi tanár. Az Erzsébet Tudományegyetem rendes tanára volt 1914-től. 1918–1919 között rektorként működött.

36 Pantocsek József (1846–1916) nemzetközi hírvé, botanikus. A Pozsonyi Városi Kórház igazgató főorvosa 1894–1914 között.

37 Bäumlér János (Johann) András (Andreas) (1847–1926) pozsonyi születésű autodidakta természettudós, foglalkozása szerint hentesmester. Számos spórás növényt neveztek el róla. A Pozsonyi Orvos- és Természettudományi Egyesület és az evangélikus gyülekezet tagja volt. A mikológia tudományának elfeledett hazai képviselője. Gazdag növénygyűjteményét (9022 tételt!) a Magyar Nemzeti Múzeumnak adományozta. (NyH, 1926. február 5. 2. p.; Pokornyi 1969, 31. p.)

38 Arkauer István (1888–1940) laptulajdonos, szerkesztő. 1910-től a *Nyugatmagyarországi Híradó* felelős szerkesztője. A lapot 1919-től *Híradó* néven jelentették meg.

39 Sziklay János (1857–1945) hírlapíró, író, szerkesztő. A Szent István Akadémiának, a katolikus tudós társaságnak a tagja.

40 Tudományos és közéleti pozícionáltságát, nemkülönben pozsonyi kapcsolathálóit, a következő tagsági helyek és kitüntetések mutatják: A Pozsony Vármegyei Régészeti és Történelmi Egyesület alapító tagja és alelnöke, Pozsony város díszpolgára, a Pozsonyi Orvos- és Természet-

ként és tanárként mindig következetes munkát végzett, műgyűjtemények, múzeumok és történelmi, kulturális nevezetességek megtekintésével kötötte össze. Hegyvidéki és tengerparti üdülőhelyeket, fürdőhelyeket is felkeresett (Semmering, Porto Rose, Abbázia, Lovran). A skandináv országoktól kezdve Görög- és Oroszorszáig, Londontól Konstantinápolyig bejárta egész Európát. Meglátogatta Egyiptomot és a Szentföldet. Úti élményeiről tárcákat írt és a Toldy Körben, illetve más helyeken felolvasásokat tartott.⁴¹ 1903-ban a törökországi magyar emlékhelyeket (II. Rákóczi Ferenc, Thököly Imre és Guyon Richárd sírja) kereste fel. (*NyH*, 1903. október 8. 2. p.; 1903. november 22. 1–2. p.)

A híradásokat az ismeretszerzés és tudásgyarapítás fontos forrásainak tekintette: „Igaz oly dolgokat mondtam el, melyek már százszor és ezerszer is el voltak mondva, de ne feledkezzünk meg arról, hogy ugyanazon tárgyat száz és ezer szem száz és ezerféleképpen látja. Az ítélet is ugyanannyiféle, s azért minden útleírásnak megvan a maga létjogosultsága.” (Ortvay 1888, 91. p.)

Ortvay Tivadar szellemi teljesítményét bel- és külföldön a kortársak számon tartották⁴² és a társadalomtudományok most is jegyzik. Tudományos teljesítménye mind a magyar, mind a szlovák historiográfiába beágyazódott. Bár az utóbbiban főképpen pozsonyi város-

tudományi Társulat alapító tagja és tiszteletbeli tagja, a Toldy Kör, a Pozsonyi Jogakadémiai Segélyző Egyesület alapító és tiszteletbeli tagja, a Pozsonyi Közművelődési Egyesület igazgató választmányának tagja, a Pozsonyi Városi Statisztikai Hivatal tagja, 1902 és 1906 között városi képviselő. A Magyar Tudományos Akadémia levelező tagja 1875-től, a Békés Megyei Régészeti és Művelődéstörténeti Egyesület tiszteletbeli tagja szintén 1875-től, a Magyar Történelmi Társulat, a Magyar Heraldikai és Genealógiai Társulat tagja és 1883-tól igazgató választmányi tagja. A Szent István Társulat tudományos és irodalmi osztályának tagja 1887 óta, a Vatikáni Okirattár Bizottság tagja 1888-tól, a Műemlékek Országos Bizottságának levelező tagja és a temesvári Arany János Társulat tiszteletbeli és alapító tagja 1903-tól. A Magyar Tudományos Akadémia rendes tagja 1905-től. Egyházi címei, kinevezései a következők: a csanádi püspöki szentszék tanácsosa 1887-től, pápai titkos kamarás 1892-ben, címzetes csanádi apát 1900-ban. Pozsony város kérvényezte felterjesztését a harmadosztályú vaskoronarendre. Ferenc József 1911-ben a tudomány és az irodalom terén elért eredményeiért 1911-ben tüntette ki. (*NyH*, 1900. március 3. 1. p.; *NyH*, 1900. március 7. 2. p.; Ortvay 1906a: 3–4; Magyar Tudományos Akadémiai Almanach 1916, 100. p.; Szentkláray 1922, 13. p.; Márki 1923, 11. p.)

41 Szentkláray 1922, 31–35. p. Külföldi utazásai külön tanulmányt érdemelnének. Ezekről máig figyelemre nem méltatott útleírásokat közölt. A *Nyugatmagyarországi Híradó*ban és egyéb lapokban sorra jelentette meg úti élményeit. (Ortvay 1887a; 1887b; 1888; 1894b; 1894c; 1894d; 1894e; 1894f; 1902b; *NyH*, 1892. december 30. 3. p.; 1904. február 12. 1–2. p.)

42 A pozitivizmus téziseiről, egyben a módszertanról folytatott viták érdekes látletele a Tagányi Károly és Ortvay Tivadar között kibontakozó vita az 1882-ben megjelent egyik kötetével kapcsolatban (Magyarország régi vízrajza a XIII. század végéig), melyet Tagányival szemben például Pesty Frigyes dicsért. (Tagányi 1883a, 169–174. p.; 1883b, 295. p.; Ortvay 1883, 288–294. p.) Ortvay vitába szállt Pulszky Ferencel is. A paleolit és neolitikus idők behatárolásában, illetve az európai kontinens déli betelepülésének kérdésében tért el a véleményük. (Ortvay 1886b, 3. p.) További recepcióra Téglás 1889: 63. Ez vita volt, nem ellenségeskedés. Ortvay 1885-ben tanulmányt írt Pulszky 50 éves írói jubileumára megjelentetett kötetbe. (*Archaeológiai Értesítő*, 1885, 5. kötet, 3. füzet, 241–242. p.)

története a leghivatkozottabb műve.⁴³ Ellenben érdekes – bár a töredékes vagy éppen kallódó források miatt nem meglepő –, hogy még nem született meg alap kutatásokra támaszkodó biográfiája és tudományos munkásságának összefoglaló felmérése, mely életművét a magyarországi társadalomtudományok fejlődésének a kontextusában vizsgálná.⁴⁴ Angyal Dávid⁴⁵ búcsúztató írásában erre már elég régen, 1916-ban a Történeti Szemle hasábjain megjelent búcsúztatójában felhívta a figyelmet: „Sokoldalú és rendkívül terjedelmes munkásságának méltatása külön életrajzi tanulmány keretében volna a helyén.” (Angyal 1916, 540. p.) Életművének máig utolsó megalapozott értékelései, egyben emlékezések, tudós barátainak és munkatársainak tollából, Szentkláray Jenőtől és Márki Sándortól származnak. (Szentkláray 1922; Márki 1923.)

43 Ortvay politika-, művészet- és egyháztörténeti, régészeti munkásságának kortárs és újabb magyar, illetve külföldi recepciója külön tanulmányt érdemelne. Az alábbiakban a teljesség igénye nélkül csak egy vázlatos áttekintést közlök.

Ortvay Tivadar munkásságát és kutatási eredményeit számon tartja számos idegen nyelvű tanulmány, lexikon és adattár. Vö. Biographisches Lexikon 1979, 55., 96. p. (II. Lajos életrajzi adattal); Bernath 1980, 950., 951., 998., 1149., 1157. p.; Krischan 1993. (Közli Ortvay életrajzát és jelentősebb munkáit, de a bánáti vonatkozásokat emeli ki.); Förster–Fassel 1999, 85., 86. p. (A kötet a temesvári, bánáti kulturális közeggel is foglalkozik, melyben Ortvay otthonosan mozgott. Az akadémiai pozitívizmus hozadékát, köztük Ortvay tudományos teljesítményét pozitívan értékeli); Szakács 2001, 89. p.; Szőgi 2006, 408. p.; Iliješiu 2011, 184., 186., 221., 263., 264., 268., 271. p.

A politika- és művelődéstörténetre: Kristó 1973, 81., 169. p. (Kristó számos egyéb tanulmányában hivatkozik Ortvayra); Csukovits 1992, 157. p. (Ortvay megállapításának cáfolata, mely szerint a 14. század elején Pozsonyban volt órás).

A kiterjedt régészeti irodalomból: Valter 1964, 132. p.; Horváth–Kelemen–Torma 1979; Dinnyés 1993. Ortvayt az erdélyi órkorkutatás jeles tudósai közt tartják számon. Bodor 1996, 79. p. A dél-magyarországi régészeti tevékenységére Archeovest 2013, 398., 399. p.

Pozsonyi vonatkozású gazdaság-, művészet- és építészettörténeti, illetve egyesülettörténeti hivatkozásokra Lehotská 1956, 225., 226., 227., 228., 229. p.; Sas 1973, 161. p.; Mokó–Pálffy 2002, 107., 171., 215. p.; Šipošová 2011, 63., 77., 86., 87. p.; Buday 2012, 31., 45. p.

Pozsony középkori történetének kutatása elképzelhetetlen Ortvay várostörténete nélkül. Figyelemre méltó munkáinak újabb francia, amerikai és szlovák recepciója. Vö. Cevins de 1998, 3–22. p.; Jenkins 2000, 35., 36., 41. p.; Hlavačková 2008, 8., 28., 34., 88., 146., 159., 176. p. Pozsony középkori történetével foglalkozó magyar és német nyelvű monográfiája mellett 1891-es egyháztörténeti forrásgyűjteménye is a 2012-es pozsonyi várostörténet első részének az építőkövénév vált. Šedivý–Štefanovičová 2012, 240., 371., 382., 413., 419., 446., 462. p. A szlovák medievalsztika meghatározó személyisége, Juraj Šedivý az Ortvay-féle várostörténet téziseire reflektál és a jelen történettudományának szakmai eredményeivel ütközteti. Šedivý 2008, 4., 20. p.; 2012, 17., 19., 20., 23., 24., 27., 30. p.

44 Ortvay Tivadar hagyatéka gyakorlatilag szétforgácsolódott. Hagyatékának kisebbik része, kéziratos és tárgyi emlékei Szlovákiában található. Minden bizonnyal sok irat található az erdélyi, romániai közgyűjteményekben is. Pozsonyban, a fővárosi levéltárban csupán egy doboz van, mely a város történetéhez készített aprólékos jegyzeteket tartalmazza (Štátny archiv v Bratislave, oddelenie archívnych fondov mesta Bratislavy, pozostalosť Tivadara Ortvaya). A borítékok és a papírok színes kavalkádjára írt apró betűs jegyzetek, melyek a Pozsony monográfiához készültek, ugyan érdekesek – egyben a címzések is információkat nyújtanak a kapcsolathálóról –, de a levelek hiányoznak. Csupán elenyésző mennyiségben bukkannak elő programok és meghívók, melyek Ortvay pozsonyi társadalmi szerepléseiről nyújtanak töredékes képet.

Pozsonyi közéleti és tudományos szerepvállalásainak lajstromba szedésére, történetírói munkásságának részletesebb, forrásközpontú feldolgozására nem került még sor. Műveinek első és utolsó, pozsonyi kötődésű összefoglalása – melyet ő maga állított össze – majd százöt évvel ezelőtt keletkezett és Ortvay nyugdíjaztatásakor, Pozsonyból való távozásakor készült. Egyszerre emlékdokumentum, most is haszonnal forgatható könyvészeti forrás és pótolhatatlan bibliográfiai összegzés, hiszen 261 tételt tartalmaz. (Ortvay 1906a; NyH, 1906. február 8. 3. p.) Első életrajzírója, Szentkláray Jenő szerint „harmadfélszáz darabra szaporodott nyomtatásban megjelent dolgozatainak száma” és Pozsony, illetve Pozsony vármegye történetével 111 közleményben foglalkozott. Az Egyetemes Magyar Encyclopaedia 12. kötetében⁴⁶ pedig 99 változatos témájú, történeti, régészeti, földrajzi, családtörténeti szócikke jelent meg. (Ortvay 1906a, 6. p.; Szentkláray 1922, 14., 15. p.)

Egy-egy könyvének az elmúlt években való újraközlése dicséretes tény, ezt nem vitatom. (Ortvay 1991; 2003; 2004; 2005; 2009.) Bizonyos szempontból neve és kizárólag néhány pozsonyi vonatkozású könyve magyarul és szlovák fordításban az utolsó évtizedben

Elhunytakor Pozsony város vezetősége érdeklődést mutatott hagyatéka iránt. A jelenlegi Egyetemi Könyvtárban található Ortvay-könyvek közül – például dr. Michaelis Adalbert ex librise alapján – néhány magántulajdonban lehetett. A jogakadémia és az Orsolya-rend tanítóképzőjének levéltári anyagai szolgálhatnak még érdekes adalékokkal. A Magyar Tudományos Akadémia Kézirattárában és más helyen, például az Esztergomi Prímási Levéltárban az akadémiai tagokkal, illetve más tudós társakkal folytatott levelezést szükséges felkutatni. Az alapvető fontosságú bánáti vonatkozású Ortvay-féle forrásanyagról nincsenek információim. Ortvay Tivadar 1912. október 28-i végrendelete és az 1915. december 17-i pótvégrendelete érdekes adatokat tartalmaz. Könyvtárát, mely mintegy 2500 darabot számlált, a Pozsonyi Városi Könyvtárnak ajándékozta. A könyvek Budapestről Pozsonyba kerültek, és a Prímási palota 4. emeletén helyezték el őket. Ortvay felsorolta azokat a tárgyakat is, melyeket a Pozsonyi Városi Múzeumnak adományozott. Összesen nyolcról volt szó, melyek 1916 októberében kerültek a múzeumba (kivéve a tollat, ami még 1916 decemberében sem érkezett meg): 1. Aranyozott toll a *Nyugatmagyarországi Híradó* szerkesztőségétől 50 korona értékben, 2. Két darab gipszből készült mellszobor, Fadrusz János alkotásai, 3. Egy középkori sarkantyú, 4. Levelezőlap Thaly Kálmántól, 5. A pozsonyi díszpolgári oklevele 1906-ból, 6. Egy csiga kövülete, 7. Bronzkori rézbalt, 8. Egy üveg könyvnehezék, 9. Egy római mécses, Neri felirattal. A múzeumi képtár négy tárgyat kapott: 1. Saját arcképét, mely Velencében készült és aranyozott keretben volt található, 2. Pataky László Hajrá kurucok! című festménye (talán másolat), 3. Két kép Boros Radótól (a Fő tér, a korabeli I. Ferenc József tér, és Desdemona háza Velencében). A tárgyakat Csákós József múzeumi segédőr vette át. A pozsonyi Orsolya-rend kolostora gazdagon díszített apáti ruháját kapta. Ennek sorsa ismeretlen. A Pozsonyi Városi Múzeum (Múzeum mesta Bratislavy) gyűjteményeiben a hagyatékból csupán öt található (U – 2252, aranytoll; AD – 460, rézbalt; K – 2113, üveg könyvnehezék; AD – 727, római mécses). A többi tárgy vagy azonosítatlan, vagy elkallódott. A Fadrusz-alkotások – Ortvay édesanyjának, Jendrassik Júliának 1888-ból származó és egy ismeretlen férfinak a mellszobra – a Pozsonyi Városi Képtárba (Galéria mesta Bratislavy) kerültek. Az utóbbi 1954-ben, melyről 1975-ben készült bronz másolat. A tárgyakat hiánytalanul felsorolja Csákós József 1917-ben. ŠA BA – OAFM, ZMR BA, 1916 [Jegyzőkönyv felvétetett Pozsony szab. kir. város tanácsának 1916. szeptember 23. üléséről], 25901; NyH, 1917. január 26. 3. p.

45 Angyal Dávid (1857–1943) konzervatív, pozitivistá történész, irodalomtörténész, egyetemi tanár.

46 Az Egyetemes Magyar Encyclopaedia 13 kötetben 1859–1876 között jelent meg.

került a köztudatba, nem titkoltan a polgári identitás erősítése végett. Ezek között szelektív újraközlések is találhatóak, melyek természetesen nem vihettek közelebb bennünket Ortvy rétegzett személyiségének az alaposabb megismeréséhez és korabeli tudományos, akadémiai beágyazottságához. Ezek a kötetek egy újraalkotott, idillikus multikulturális Pozsony-kép megrajzolásának az eszközeivé is váltak, nem pedig egy tudós alkat megismerésének az útjelző oszlopaivá. Ez a hiány, pontosabban mulasztás csakis az utókort terheli.

Külön kiemelő egy fontos és pozitív dolog. A legújabb és számos tekintetben úttörő jellegű pozsonyi várostörténet első kötetében végre Ortvy vázlatos életrajza is helyet kapott. A koronázóvárosban kifejtett tudományos tevékenységét azonban kizárólag Pozsony várostörténetére, valamint a helyi régészeti és muzeális szervező tevékenységére szűkítik. (Šedivý–Štefanovičová 2012, 525–526. p.) A szerkesztők mindezek mellett várostörténetét az első „szeriózus” és „jelentős”, ugyanakkor nem a nemzeti historiográfiák kliséit újrajró várostörténetnek tekintik.⁴⁷

Az Ortvy-féle történelmi habitus és szemléletmód a jelen számára követendő példa lehet, hiszen ha kicsit elvonatkoztatunk: jelenünkben a történelmi koncepciót gyakran az értékítélet hatja át, és a szellemi katedrálisnak épülő szerkezet preconcepcióvá válik. Gondoljunk csak az akadémiai kereteken belül folyó kommercializált projekt- és kézirat-termelésre, ami az alkotó történész számára komoly dilemmákat vet fel. Nem is szólva a pályázati rendszerekben fel-felbukkanó autoritatív feltételekről, amelyek gyakran felemás helyzeteket és kényszermegoldásokat szülnek, ezenkívül az alkotómunka kiteljesedését is akadályozzák. Éppen Ortvy utal az egyik 1875-ben közölt kritikai megjegyzésében a mértéktartásra és józan tervezésre: „Úttörő, nehéz munkákban jó óvakodni a könnyű és hirtelen ítélettől; aztán ne szorítkozzunk csak írott művekre, hanem legyen mindenben az autopsia [tehát a saját szemmel megfigyelés vagy tárgyvizsgálat] az irányadó és végre, hogy nem tanácsos szerfelett serénykedni a publikációval.”⁴⁸

Életműve a különböző társadalomtudományi szakmák képviselőit párbeszédre serkentheti és a Pozsony múltja iránt érdeklődőket is megszólíthatja. Új kutatási irányvonalként merülhet fel Ortvy gazdag tematikájú munkásságának újraértelmezése a magyarországi pozitivisták historiográfián belül: Milyen volt Ortvy történelmszemlélete? Történelmi attitűdje hogyan ágyazódott be a pozitivisták hagyományba? Milyen külföldi példákban táplálkozott? Hogyan alakította, finomította történelmi módszereit és szellemi építményét? Melyek önképzésének az útjai? Milyen a kötődése a német pozitívizmushoz, a rankei for-

47 Šedivý–Štefanovičová 2012: 16. Juraj Šedivý Ortvy „kiegyensúlyozott” pozsonyi várostörténetét kettős magyar–német identitásának egyik megnyilvánulásának tartja. Szerinte Ortvy „német eredete és magyar politikai identitása ellenére” a település névadó fejedelmét szláv-nak tekintette (Wratislav/Braslaw). Šedivý úgy fogalmaz, hogy Ortvy szláv etimológiájának koncepciója tovább élt, hiszen a két világháború között átvette több német kutató. Šedivý az újabb nemzetileg elfogult véleményeket ostromozza, melyek a nem szlovák tudósok munkásságát nacionalizálnak és szlovákellenesnek tekintik. Uo. 446–447. p. Ortvy a város szláv és német nevét (Pressburg, Vratislavia/Brat[is]lavia) azonosnak vélte és a hangtani változásokkal bizonyította. Szerinte a település német és magyar neve a szlávól alakult ki: „[...] határozottsággal azt véljük mondhatni, hogy nem egyéb, mint a szláv Vratislaviának olyan magyarosítása, mint amilyen ugyanezen szláv névnek németesítése.” Ortvy 1892, 46–48., 50. p.

48 Ortvy 1875c, 77. p. A szóban forgó idézet Carl Goss, német régész *Studien zur Geographie und Geschichtes des trajanischen Dacies* 1873-ban megjelent tanulmányára vonatkozik.

ráskritikához vagy éppen a Mommsen nevével fémjelzett historizmushoz? Melyek a jellemzői történeti identitásának és autonómiájának – hiszen fiatal korától tudatosan építkező hivatásos történétíróval van dolgunk. És még hányféle kérdés merülhet fel témáival, forráshasználatával, koncepcióival kapcsolatban!⁴⁹ A másik oldalon az is megfontolandó kérdés, hogy Ortvy mennyire sorolható be kizárólagosan historicista vagy pozitvista kategóriákba, túllép-e azokon, illetve a magyar történettudományban melyik vonalban foglal helyet (igényes másodvonal?). A magyar történetírás melyik irányzatához tartozott? (Habsburg-barát és/vagy 67-es?) (Romsics 2011, 8–9. p.)

Szétszórt hagyatékanak részletes feltérképezése, legjelentősebb publikációinak és folyóiratbeli cikkeinek feldolgozása és közzététele új feladatokat jelent. Az oktatásban (pozsonyi jogakadémia, tanítónőképző) és a tudományos közéletben (levelezése a tudóstársakkal) betöltött szerepére vonatkozó dokumentumok felkutatása pedig új kihívás lehet a fiatal történész nemzedékek számára is.

Végezetül, egyben gyorsan elhatárolódom az emlékezetkonjunktúra lovagjának címétől – csupán az Ortvy Tivadar iránti tiszteletadás céljából –, megkockáztatom a következő kijelentést (óhajt): jeles historikusunk emlékét Pozsonyban egy Ortvy-kultusz és emléktábla, netalántán utcanév tarthatná fenn.⁵⁰

Irodalom

- A Békésvármegyei Régészeti és Művelődéstörténelmi Társulat Évkönyve 1892/93. 17. kötet. Gyula, A társulat kiadása, 1893.
- Acsády Ignác 1900. Ismertetés. Ortvy Tivadar: Pozsony város története. *Magyar Gazdaságtörténelmi Szemle*, 7. évf., 422–427. p.
- Acsády Ignác 1904. Ismertetés. Ortvy Tivadar: Pozsony város története. *Magyar Gazdaságtörténelmi Szemle*, 11. évf., 64–67. p.
- Angyal Dávid 1916. Ortvy Tivadar. *Történelmi Szemle*, 5. évf., 540–541. p.
- Archeovest I. In *Memoriam Liviu Măruia. Interdiscipliniritate în Archeologie și Istorie, Timișoara 7. decembrie 2013*. Szeged, JATEPress, 2013.
- Belovai József 2012. Szentkláray Jenő és Dél-Magyarország historizmusa a XIX. sz. második felében és a XX. sz. kezdetén. In Szalma József (szerk.): *A Magyar Tudomány Napja a Délvidéken 2011*. Újvidék, Vajdasági Magyar Tudományos Társaság.
- Berkeszi István 1908. Délmagyarországi Történelmi és Régészeti Múzeum Temesvárott. *Múzeumi és Könyvtári Értesítő*, 4. füzet, 198–199. p.
- Bernath, Mathias (szerk.) 1980. *Historische Bücherkunde Südsteuropa*. Bd. 1. Teil 1. Mittelalter, Oldenbourg–München.

49 A német historiográfiai pozitívizmus rankei és mommseni örökségének áttekintésére Breisach 1994, 232–238. p. Erős Vilmos ezt számvetést a következőképpen fogalmazza meg: „Jelen korunk »tudományos« álláspontjainak/általában tudományának mibenlétéről kizárólag pl. a múltbeli teljesítmények felmérésével/számavételével kaphatunk referenciát.” Erős Vilmos: Falak és határok...

50 A Pozsonyi Városi Múzeum (Múzeum mesta Bratislavy) ennek a gondolatnak a jegyében rendezett 2016. április 21-én konferenciát Ortvy Tivadar emlékére, elhunytának 100. évfordulója alkalmából. Az előadások tanulmányok formájában a 2016-os múzeumi évkönyvben jelennek meg. A rendezvény záróakkordjaként a résztvevők megkoszorúzták „virtuális sírját”, fennmaradt sírkövét a Szent András temetőben.

- Biographisches Lexikon zur Geschichte Südeuropas*. Bd. III. L–P. Oldenbourg–München, 1979.
- Bodor András 1996. Erdély ókori történetének kutatása a XIX. század közepétől az első világháború végéig. In *Emlékkönyv Jakó Zsigmond születésének nyolcvanadik születésnapjára*. Kolozsvár, Az Erdélyi Múzeum-Egyesület kiadása, 66–84. p.
- Bognár Szabina 2010. „Mivé lesz a styl?” Tagányi Károly történetírói pályakezdése. In Balogh Margit (szerk.): *„Alattad a föld, fölötted az ég...” Források, módszerek és útkeresések a történetírásban*. Budapest, ELTE BTK Történelemtudományok Doktori Iskola, 214–216. p.
- Boros László 2006. A Bánát szőlő- és borgazdasága 1790–1920. In Kókai Sándor (szerk.): *A Délvidék történeti földrajza. A Nyíregyházán 2006. november 17-én megtartott konferencia előadásai. /Történeti Földrajzi Tanulmányok 9./ Nyíregyháza, Nyíregyházi Főiskola Földrajz Tanszéke*.
- Borovszky Samu (szerk.) 1904. *Pozsony vármegye. Pozsony sz. kir. város, Nagyszombat, Bazin, Modor és Szentgyörgy r. t. városok*. Budapest, Apollo Irodalmi Társaság.
- Borovszky Samu (szerk.) 1914. *Temes vármegye*. Budapest, Országos Monográfia Társaság.
- Breisach, Ernst 1994. *Historiography: Ancient, Medieval and Modern*. Chicago & London, The University of Chicago Press.
- Buday, Peter 2012. K stavebným dejinám františkánskeho kostola v Bratislave. *Zborník Múzea mesta Bratislavy*, 24, 29–52. p.
- Buzinkay Péter 2008. Főpapi műgyűjtők a modern kor hajnalán (1895–1924). *Magyar Egyháztörténeti Vázlatok*, 20. évf., 1–2. szám, 49–51. p.
- Cevins de, Marie-Madeleine 1998. Les Confreries de Bratislava a la Fin du Moyen Age d'Après les Sources Testamentaires. *Confraternitas*, 9. évf., 2. szám, 3–22. p.
- Csorba Csaba 2009. Pesty Frigyes emlékezete. *Honismeret*, 37. évf., 6. szám, 15–16. p.
- Csukovits Enikő 1992. Órahasználat a középkori Magyarországon. *Történelmi Szemle*, 3–4. kötet, 153–172. p.
- Debreceni-Droppán Béla 2015. A Rómer Flóris emlékére készült szobrok és emléktáblák. *Arrabona*, 2013, 51. évf., 291–310. p.
- Dinyés István (szerk.) 1993. *Pest megye régészeti topográfiája. A szobi és a váci járás*, 9. kötet, Magyar Tudományos Akadémia Régészeti Intézetének kiadványai. Budapest, Akadémiai Kiadó.
- Erdősi Károly (szerk.) 1923. *A hetvenöt éves Szent István Társulat*. Budapest, Szent István Társulat az Apostoli Szentszék könyvkiadója.
- Erős Vilmos: Falak és határok a historiográfiában (avagy omnis determinatio...). www.nyftfi.hu/konf/falak-es-valasztovonalak-a-kotet.
- Fischer Jakab 1907. A Pozsonyi Orvos- és Természettudományi Egyesület története 1856–1906. In Fischer Jakab–Ortvay Tivadar–Polikeit Károly (szerk.): *1856–1906. Emlékmű a Pozsonyi Orvos- és Természettudományi Egyesület fennállásának ötvenedik évfordulója alkalmából*. Pozsony, Az egyesület kiadása.
- Förster, Horst–Fassel, Horst (szerk.) 1999. *Kulturdialog und akzeptierte Vierfalt? Rumänien und rumänische Sprachgebiete nach 1918*. Stuttgart, Thorbecke.
- Füstöss László 1984. *Ortvay Rudolf*. Budapest.
- Gaucsik István 2014. A Pozsonyi I. Takarékpénztár közhasznú és jótékonyági tevékenysége a 19. században. *Fórum Társadalomtudományi Szemle*, 16. évf., 3. szám, 59–79. p.
- Gergely Jenő 2010. A katolikus egyházi elit a századfordulón. In Háda Béla–Ligeti Dávid–Majoros István–Marusza Zoltán–Merényi Krisztina (szerk.): *Nemzetek és birodalmak. Diószegi István 80 éves*. Budapest, ELTE, Új- és Jelenkori Egyetemes Történeti Tanszék.
- Hlavačková, Miriam 2008. *Kapitula pri dóme sv. Martina. Intelektuálne centrum Bratislavy v 15. storočí*. Bratislava, Slovenská akadémia vied Historický ústav.
- Horváth István–Kelemen H. Márta–Torma István (szerk.) 1979. *Komárom megye régészeti topográfiája. Esztergom és a dorogi járás*, 5. kötet. Magyar Tudományos Akadémia Régészeti Intézetének kiadványai. Budapest, Akadémiai Kiadó.

- Ilieșiu, Nicolae 2011. *Monografia istorică a Banatului*. București, Editura Mica Valahie.
- Ipolyi Arnold 1874. *Besztercebánya városa műveltségtörténeti vázlatja. Előadva a magy. történelmi társulatnak Besztercebányán 1874. aug. 20-án tartott nagygyűlésén*. Budapest, Nyomatott az Atenaeum nyomdájában.
- Jenkins, David 2000. The Identification of Harward Law School Ms 189. *Law Library Journal*, 92. évf., 1. szám, 27–51. p.
- Kalapis Zoltán 1987. *Régi bácskai és bánáti utazók*. Újvidék, Forum Könyvkiadó.
- Keve, Tom 2009. Ferenczi és Ortvay – „két miskolci fiú”. *Thalassa*, 20. évf., 1. szám, 70. p.
- Király János 1894. *Pozsony város joga a középkorban*. Budapest, A Magyar Tud. Akadémia kiadása.
- Kiss Lajos 2006. Helynévmagyarozatok. *Magyar Nyelv*, 102. évf., 4. szám, 499. p.
- Kőhegyi Mihály 1970. Rómer Flóris levelei az Országos Széchényi Könyvtárban. In *Arrabona*, 12. kötet, 245–261. p.
- Kókai Sándor 2006. A Bánát szerepe és jelentősége a történelmi Magyarország gazdaságában. In Kókai Sándor (szerk.): *A Délvidék történeti földrajza. A Nyíregyházán 2006. november 17-én megtartott konferencia előadásai. /Történeti Földrajzi Tanulmányok 9./ Nyíregyháza, Nyíregyházi Főiskola Földrajz Tanszéke*, 135–150. p.
- Kókai Sándor 2010. *A Bánság történeti földrajza (1718–1918). A Bánság helye és szerepe a Kárpát-medence földrajzi munkamegosztásában*. Nyíregyháza, Nyíregyházi Főiskola Turizmus és Földrajztudományi Intézete.
- Koltai András 2013. Ortvay Tivadar, az egyháztörténész. www.agenturapacisposonium.sk/web/eloadasok.htm
- Kováts Ferenc 1901. *Városi adózás a középkorban. Pozsony szab. kir. város levéltárának anyaga nyomán*. Pozsony, Angermayer Károly.
- Krischan, Alexander 1993. *Deutsche Beiträge zur Banater Historiographie 1860–1980*. Freiburg.
- Kristó Gyula 1973. *Csák Máté tartományúri hatalma*. Budapest, Akadémiai Kiadó.
- Lázár Béla 1923. *Fadrusz János élete és művészete*. Budapest, Athenaeum, 1923.
- Lehotská, Darina 1956. Bratislavská mincovňa v stredoveku (1430–1527). *Historické štúdie*, 2. évf., 216–241. p.
- Magyar Tudományos Akadémiai Almanach polgári és csillagászati naptárral MCMXVI-ra*. Budapest, Kiadja a Magyar Tud. Akadémia, 1916.
- Márki Sándor 1923. *Emlékbeszéd Ortvay Tivadarról. Felolvasott az 1918. évi február 22-én tartott együtt-ülésen. /A Szent István Akadémia emlékböszédei/ I. kötet, 6. szám, Stephaneum Nyomda és Könyvkiadó Rt.*
- Maurus, Hartwig 1925. *Die Geschichte der Wallfahrtskirche von Tschiklowa*. Orawitza, Verlag Kaden.
- Miklós Péter 2012. 200 éve született Bonnaz Sándor, csanádi püspök. *Honismeret*, 40. évf., 4. szám, 5–7. p.
- Moenich Károly–Vutkovich Sándor (szerk.) 1876. *Magyar írók névtára (Életrajzi és könyvészeti adatok gyűjteménye)*. Pozsony, Nitzschy Ferenc könyvnyomdája.
- Mokó Árpád–Pálffy Géza 2002. A pozsonyi Szent Márton-templom késő reneszánsz és korai barokk síremlékei. *Művészettörténeti Értesítő*, 3–4. szám, 107–172. p.
- Ortvay Tivadar 1868. *Bél Mátyás »De servitute Hungarica« című kiadatlan kézírata a prímási könyvtárban. Kivonatilag és ítézetileg ismertetve*. Pest, Nyomatott Emich Gusztáv m. akad. nyomdásznál.
- Ortvay Tivadar 1869. *Ítézet és vitilgatumus. Böhm Lénárt »Délmagyarország vagy az úgynevezett Bánság külön történelme« cz. munkájának igazolásaul és kiegészítéseül*. Temesvár.
- Ortvay Tivadar 1871. *A horvát-szlavón-magyar határvidék logikája, területi s szervezeti alakulatának története, múlt és jelen fennállásának jogalapja és a magyar constitutionalismus, mint polgárosítandó végvidék politikai és társadalmi jövőjének biztositéka*. Temesvár, Diemer Nyomda.

- Ortvy Tivadar 1872. *A megalakítandó délmagyarországi történeti és régészeti társulat eszméjéhez.* Történelmi Adattár.
- Ortvy Tivadar 1874b. *Dácia feliratos emlékei és térképe Mommsen kiadásában.* Budapest, Athenaeum Ny.
- Ortvy Tivadar 1875a. *A Magyar Nemzeti Múzeum érem- és régiség-gyűjteménye 1874-ben. Az osztály évi gyarapodásának, rendezésének, személyzeti működésének és az évi leletek kimutatása. /Különlenyomat az Archaeológiai Közlemények IX. köt. III-ik füzetéből/,* Budapest, Nyomatott az Athenaeum R. Társ. Nyomdájában.
- Ortvy Tivadar 1875b. *A Kund-kapitányság.* Temesvár, Csanád-Egyházm. Ny.
- Ortvy Tivadar 1875c. *Irodalmi tanulmányok a hazai és külföldi történelem, műtörténelem és régészet terén.* Budapest, Nyomatott az Athenaeum nyomdájában.
- Ortvy Tivadar 1877a. *Margum és Contra-Margum (Castra Augusto Flaviensia vagy Constantia) helyfekvése. Topográfiai helyesbítés, fogalommagyarázata a Dél-Magyarországon, a Maros, Tisza, Duna és Erdély közti területen egy római település Margum létezett. Források és közvetlen helybúvárlat alapján. In Értékezesek a Történelmi Tudományok Köréből,* 6. kötet, 3–74. p.
- Ortvy Tivadar 1877b. *Kritikai adalékok Margum történetéhez. In Értékezesek a Történelmi Tudományok Köréből,* 6. kötet, 3–53. p.
- Ortvy Tivadar 1877c. *A magyarországi Dunaszigetek alakja, iránya, nagysága és partmagassági viszonyai.* Budapest, Akadémia.
- Ortvy Tivadar 1882. *Magyarország régi vízrajza a XIII-ik század végéig.* 1–2. kötet. Budapest, A M. T. Akadémia Könyvkiadó Hivatala.
- Ortvy Tivadar 1883a. *Észrevételek Tagányi bírálatára. Századok,* 17. évf., 3. szám, 288–294. p.
- Ortvy Tivadar 1883b. *Zur Frage der Wasserabnahme in Ungarn. Eine hydro-historische Studie.* Pressburg, Ungermayer.
- Ortvy Tivadar 1884. *Száz év egy hazai főiskola életéből. A Pozsonyi Kir. Akadémiának 1784-től 1884-ig való fennállása alkalmából.* Budapest, Nyomatott a Magyar Kir. Egyetemi Könyvnyomdában.
- Ortvy Tivadar 1886a. *Észrevételek a „Zsarnokgyilkosok” néven ismert ó-görög szoborcsoport felállításához. Különlenyomat az Orsz. Rég. és Embertani Társulat 1879–85-iki évkönyvéből,* Budapest.
- Ortvy Tivadar 1886b. *A praehistorikus kőeszközök régiségi jellegéről. Értékezesek a Történettudományok Köréből,* 12. kötet, 2. szám.
- Ortvy Tivadar 1887a. *A bulaki muzeum. Egyiptomi tárcza. Fővárosi Lapok.*
- Ortvy Tivadar 1887b. *Ephesusig. Két közlemény. Fővárosi Lapok.*
- Ortvy Tivadar 1888. *Jeruzsálemtől Názárethig. Úti emlék. Írta és a pozsonyi Toldy-körben 1888. január 22-én felolvasta Dr. Ortvy Tivadar.* Pozsony, Nyomatott Löwy és Alkalaynál.
- Ortvy Tivadar 1890. *A pécsi egyházmegye alapítása és első határai. Történeti-topográfiai tanulmány. In Értékezesek a történettudományok köréből,* 14. kötet, 8. szám, 3–85. p.
- Ortvy Tivadar 1891. *A Dankó-gyűjtemény Pozsonyban. Századok,* 25. évf., 7. füzet, 605. p.
- Ortvy Tivadar 1891. *Emlékbeszéd Pesty Frigyes rendes tagról. Olvastatott az 1891. október 26-án tartott összes ülésen.* Budapest, Kiadja a Magyar Tudományos Akadémia.
- Ortvy Tivadar 1891–1892. *Magyarország egyházi földleírása a XIV. század elején. A pápai tizedjegyzék alapján feltüntetve.* Budapest, Franklin Nyomda.
- Ortvy Tivadar 1892. *Pozsony város története. I. kötet, A legrégebb időktől az Árpádházi királyok kihalásáig.* Pozsony, Kiadja a Pozsonyi Első Takarékpénztár, Stampfel Károly cs. és kir. udvari könyvkereskedő bizománya.
- Ortvy Tivadar 1894a. *Pozsony város története. III. kötet, Mellékletek Pozsony 1300–1526. évi történetéhez.* Pozsony, Kiadja a Pozsonyi Első Takarékpénztár, Stampfel Károly cs. és kir. udvari könyvkereskedő bizománya.

- Ortvy Tivadar 1894b. Néhány hét Egyiptomban (Régészeti és történelmi tanulmányút) (Első közlemény). *Katholikus Szemle*, 8. évf., 1. szám, 95–109. p.
- Ortvy Tivadar 1894c. Néhány hét Egyiptomban (Régészeti és történelmi tanulmányút) (Második közlemény). *Katholikus Szemle*, 8. évf., 2. szám, 261–274. p.
- Ortvy Tivadar 1894d. Néhány hét Egyiptomban (Régészeti és történelmi tanulmányút) (Harmadik közlemény). *Katholikus Szemle*, 8. évf., 3. szám, 456–467. p.
- Ortvy Tivadar 1894e. Néhány hét Egyiptomban (Régészeti és történelmi tanulmányút) (Negyedik közlemény). *Katholikus Szemle*, 8. évf., 4. szám, 623–636. p.
- Ortvy Tivadar 1894f. Néhány hét Egyiptomban (Régészeti és történelmi tanulmányút) (Ötödik, befejező közlemény). *Katholikus Szemle*, 8. évf., 5. szám, 825–883. p.
- Ortvy Tivadar 1895. *Pozsony város története. II. kötet, I. rész: A város középkori topográfiája, 1300–1526*. Pozsony, Kiadja a Pozsonyi Első Takarékpénztár, Stampfel Károly cs. és kir. udvari könyvkereskedő bizománya.
- Ortvy Tivadar 1896. *Temesvármegye és Temesvár város története I. 1. Őskor. A vidék földtani alakulásától a kelta-vaskor végéig*. Pozsony, Eder I. ny.
- Ortvy Tivadar 1896. *Temesvármegye és Temesvár város története 4. Oklevelek Temesvármegye és Temesvár város történetéhez*. Pozsony, Eder I. ny.
- Ortvy Tivadar 1898a. *Pozsony város története. II. kötet, II. rész: A város középkori jogszervezete, 1300–1526*. Pozsony, Kiadja a Pozsonyi Első Takarékpénztár, Stampfel Károly cs. és kir. udvari könyvkereskedő bizománya.
- Ortvy Tivadar 1898b. Pozsony város és Pozsony megye. In *Oszták-Magyar Monarchia írásban és képen*, 15. kötet, Magyarország, 5. kötet. Budapest, Magyar Királyi Államnyomda.
- Ortvy Tivadar 1899. Adatok a tölgy és egyéb fák tenyésztése történetéhez Pozsony megyében. *Különlenyomat a Pozsonyi Orvos-Természettudományi Egyesület közleményeiből. Sonder-Abdruck aus dem Verhandlungen des Vereins für Natur- und Heilkunde zu Pressburg*. Pozsony–Pressburg, Wigand F. K. Könyvnyomdája.
- Ortvy Tivadar 1900. Adatok a tölgy és egyéb fák tenyésztése történetéhez Pozsony megyében. *Verhandlungen des Vereins für Natur- und Heilkunde zu Pressburg– A Pozsonyi Orvos-Természettudományi és Orvosi Egyesület Közleményei 1889*, 11. évf., 30–37. p.
- Ortvy Theodor 1900. Die culturhistorische Bedeutung der in Europa gefundenen Nephrit- und Jadeit-Geräthschaften. In *Verhandlungen des Vereins für Natur- und Heilkunde zu Pressburg–A Pozsonyi Orvos-Természettudományi és Orvosi Egyesület Közleményei 1889*, 11. évf., 69–70. p.
- Ortvy Tivadar 1900. *Pozsony város története. II. kötet, III. rész: A középkori város háztartása, 1300–1526*. Pozsony, Kiadja a Pozsonyi Első Takarékpénztár, Stampfel Károly cs. és kir. udvari könyvkereskedő bizománya.
- Ortvy Tivadar 1902a. *Pozsonyvármegye és a területén fekvő Pozsony, Nagyszombat, Bazin, Modor s Szentgyörgy városok állatvilága. Állatrajzi és állatgazdaságtörténeti monográfia. A Pozsonyban 1902. szept. 7-én megnyíló országos mezőgazdasági kiállítás alkalmából kiadja Pozsony város anyagi hozzájárulásával Pozsony vármegye közönsége*. I. kötet, Állatrajzi rész. Pozsony, Stampfel Károly udvari könyvkereskedő bizománya.
- Ortvy Tivadar 1902b. Mar Saba. Palaestina úti emlék. *Alkotmány*.
- Ortvy Tivadar 1903a. Vadászati kultúrkép Pozsony megye hajdanából és jelenéből. In *Verhandlungen des Vereins für Natur- und Heilkunde zu Pressburg–A Pozsonyi Orvos-Természettudományi és Orvosi Egyesület Közleményei 1902*, 14. évf., 3–31. p.
- Ortvy Tivadar 1903b. *Pozsony város története. II. kötet, IV. rész: A városlakosság családi, anyagi, értelmi és vallásérkölcsei élete, 1300–1526*. Pozsony, Kiadja a Pozsonyi Első Takarékpénztár, Stampfel Károly cs. és kir. udvari könyvkereskedő bizománya.

- Ortvy Theodor 1903c. Állatgazdaságtörténelmi adalékok. Különös tekintettel Pozsony megyére 1, *Magyar Gazdaságtörténelmi Szemle*, 10, 49–65. p.
- Ortvy Tivadar 1904a. Az európai művelődés kezdete és haladása. Írta és előadta a pozsonyi népszerűsítő főiskolai tanfolyamon 1904. febr. 20., 27., márczius 5-ik (...) és ajánlja hálás tisztelete jeléül méltóságos Porubszky Jenő, kir. ít. táblai tanácselnöknek, mint a népszerű főiskolai tanfolyam pozsonyi helyi bizottsága elnökének. Pozsony. Mellékletek a *Nyugatmagyarországi Híradó* 71., 82., 93., 102., 113., 128. számából.
- Ortvy Theodor 1904. Állatgazdaságtörténelmi adalékok. Különös tekintettel Pozsony megyére 2, *Magyar Gazdaságtörténelmi Szemle*, 11, 321–362. p.
- Ortvy Tivadar 1904. Pozsony vármegye természetrajzi viszonyai. In Borovszky Samu (szerk.): *Pozsony vármegye. Pozsony sz. kir. város, Nagyszombat, Bazin, Modor és Szentgyörgy r. t. városok*. Apollo Irodalmi Társaság, 1–22. p.
- Ortvy Tivadar 1904. Pozsony vármegye őstörténete. In Borovszky Samu (szerk.): *Pozsony vármegye. Pozsony sz. kir. város, Nagyszombat, Bazin, Modor és Szentgyörgy r. t. városok*. Apollo Irodalmi Társaság, 497–502. p.
- Ortvy Tivadar 1905a. *Pozsony város utcái és terei*. Pozsony, Wigand F. K. könyvnyomdája.
- Ortvy Tivadar 1905b. *A pozsonyi béke emléktáblája. Az emléktábla szövegének igazolásául a pozsonyvárosi képviselőtestület számára*. Pozsony, Eder István könyvnyomdájából.
- Ortvy Tivadar 1905c. Dr. Kornhuber András. *Verhandlungen des des Vereins für Natur- und Heilkunde zu Pressburg – A Pozsonyi Természettudományi és Orvosi Egylet Közleményei*, 17. évf., 1–10. p.
- Ortvy Tivadar 1906a. *Ortvy Tivadar írói munkásságának összege. Negyvenévi közszolgálat után való nyugalomba vonulása alkalmából jóakarói és barátai számára emlékmű*. Pozsony, Eder István könyvnyomdájából.
- Ortvy Tivadar 1907a. Pozsony városának kulturális haladása az utolsó ötven évben. In Fischer Jakab–Ortvy Tivadar–Polikeit Károly (szerk.): *1856–1906. Emlékmű a Pozsonyi Orvos- és Természettudományi Egyesület fennállásának ötvenedik évfordulója alkalmából*. Az egyesület kiadása, Pozsony, 1–44. p.
- Ortvy Tivadar 1907b. *Az őszember táplálkozása. (Olvastatott a M. Tud. Akadémia 1907. február 11-én tartott ülésén)*. Budapest, A Magyar Történelmi Társulat kiadása.
- Ortvy Tivadar 1907c. Természettudomány és őstörténelem vagyis az ember ősiségének és származásának kérdése a mai természettudományi vizsgálatok nyomán. In Kerekes Pál – Bíró Lajos (szerk.): *A Magyar Orvosok- és Természetvizsgálók 1907. augusztus 25–29-ig Pozsonyban tartott XXXIV. vándorgyűlésének történeti vázlatja és munkálatai*, 205–222. p.
- Ortvy Tivadar 1908. Az állatvilág s gazdasági kultúra. *Magyar Gazdaságtörténelmi Szemle*, 8, 51–61. p.
- Ortvy Tivadar 1908. A vadászat haszna és jelentősége. Különös tekintettel Pozsony megyére. *Magyar Gazdaságtörténelmi Szemle*, 8, 281–293. p.
- Ortvy Tivadar 1910. A mohácsi csata, elvesztésének okai és következményei. Egykorú jelentések és okiratos közlések alapján írta Ortvy Tivadar. (Főolvasztatott a M. Tud. Akadémia 1910. május 9-én tartott ülésén). In *Értekezések a történettudományi osztály köréből*, 22. kötet. Budapest, Kiadja a Magyar Tudományos Akadémia.
- Ortvy Tivadar 1912. *Pozsony város története. IV. kötet, I. rész: A város politikai szereplése a XVI-ik század első felében, a mohácsi véstől I. Ferdinánd király haláláig 1526–1564*. Pozsony, Kiadja a Pozsonyi Első Takarékpénztár.
- Ortvy Tivadar 1913a. *Habsburg Mária és férje II. Lajos igazhitűségének kérdése*. Budapest, Szent István Társulat.
- Ortvy Tivadar 1913b. *Pór Antal 1834–1911*. Budapest, Franklin Nyomda.
- Ortvy Tivadar 1914a. *Temesvármegye és Temesvár város története I. 2. Régibb középkor. A római hódítástól a magyar királyság megalapításáig*. Budapest, Akadémia támogatásával Temes vármegye és Temesvár város közönsége.

- Ortvay Tivadar 1914b. *Mária II. Lajos magyar király neje (1505–1558)*. Budapest, A Magyar Történelmi Társulat kiadása.
- Ortvay Tivadar 1991. *Pozsony város utcái és terei*. Budapest, Püski–Regio.
- Ortvay, Tivadar 2003. *Ulice a námestia Bratislavy: Podhradie, Theresienstadt, Terézváros*. Bratislava, Marenčin Vydavateľstvo PT.
- Ortvay, Tivadar 2004. *Ulice a námestia Bratislavy: Ferdinandovo mesto, Ferdinandstadt, Nándorváros*. Bratislava–Pressburg, Albert Marenčin Vydavateľstvo PT.
- Ortvay Tivadar 2005. *Ulice a námestia Bratislavy. Mesto Františka Jozefa*. Bratislava, Albert Marenčin Vydavateľstvo PT.
- Ortvay Tivadar 2009. *Pozsony város utcái és terei. Ferenc József város*. Pozsony, Kalligram.
- Pálffy Géza 2013: A Magyar Királyság új fővárosa: Pozsony a XVI. században. *Fons*, 20. évf., 1. szám, 3–76. p.
- Pavelek, Juraj 1956. O autorstve najstaršej práce o dejinách poddanstva v Uhorsku De servitute Hungarica. *Historické štúdie*, 2. évf., 54–72. p.
- Pokorny Ferenc 1969. Megemlékezés Bäumler András mikológusról. *Mikológiai Közlemények*, 1. 31. p.
- Polikeit Károly 1907. A *Pozsonyi Orvos- és Természettudományi Egyesület* közleményeiben 1856–1905-ig megjelent értekezéseknek ismertetése. Fischer Jakab–Ortvay Tivadar–Polikeit Károly (szerk.): *1856–1906. Emlékmű a Pozsonyi Orvos- és Természettudományi Egyesület fennállásának ötvenedik évfordulójára alkalmából*. Pozsony, Az egyesület kiadása, 136–180. p.
- Rómer Flóris 1874. *Régi falképek Magyarországon*. Budapest.
- Romsics Ignác 2011. A magyar történetírás évszázadai. *Korunk*, 22. évf., 5. szám, 3–15. p.
- Sas Andor 1973. *A koronázóváros. A bécsi kongresszustól a nagy márciusig 1815–1848*. Bratislava, Madách.
- Cs. Sebestyén Károly 1944. *Krassó-Szörény megye parasztháza*. Kolozsvár, Nagy Jenő Könyvnyomdája.
- Šedivý, Juraj 2008. Najstarší patriciát v stredovekej Bratislave: šľachtici alebo mešťania? *Forum Historiae*, 2. évf., 2. szám, http://forumhistoriae.sk/FH2_2008/texty_2_2008/sedivy.pdf
- Šedivý, Juraj 2012. Jazyková a etnická pluralita v stredovekom Prešporku/Bratislave–stredoveká realita alebo moderný obraz? *Forum Historiae*, 6. évf., 2. szám, http://forumhistoriae.sk/FH6_2012/texty_6_2012/sedivy.pdf
- Šedivý, Juraj–Štefanovičová, Tatiana (szerk.) 2012. *Dejiny Bratislavy 1. Od počiatkov do prelomu 12. a 13. storočia. Brezalauspurc na križovatke kultúr*. Bratislava, Slovart.
- Šípošová, Katarína 2011. Strelecký spolok v Bratislave. *Zborník Múzea mesta Bratislavy*, 23, 63–90. p.
- Sólyom Jenő 1933. *Luther és Magyarország. A reformátor kapcsolata hazánkkal haláláig*. /Új sorozat XII. Luther-tanulmányok II./ Budapest, Kiadja a Luther-társaság, 59–74. p.
- Sturm Albert (szerk.) 1901. *Országgyűlési Almanach 1901–1906. Rövid életrajzi adatok a főrendiház és a képviselőház tagjairól*. Budapest, A Pesti Lloyd-társulat könyvnyomdája.
- B. Szabó János. Gondolatok a mohácsi csata historiográfiájáról – Ortvay Tivadar szemlélete. <http://www.agenturapacisposonium.sk/web/eloadasok.html>
- Szabó Noémi Gyöngyvér 2009. Az egyháztörténet-írás irányai, műhelyei. Különös tekintettel a középkori magyar egyháztörténetre. *Vallástudományi Szemle*, 5. évf., 2. szám, 107–132. p.
- Szakács Zsolt Béla (szerk.) 2001. *Guide to Visula Resources of Medieval East-Central Europe*. Budapest, Central Europe University Department of Medieval Studies.
- Szende László 2015. Vedecká činnosť Flórisa Rómera v numizmatickej a archeologickej zbierke Maďarského národného múzea. Bratislava, 27, 72–73. p.
- Szentkláray Jenő 1922. *Ortvay Tivadar r. tag emlékezete. Felolvasta a M. Tud. Akadémia 1922. április 24-én tartott összes ülésén*. 18. kötet, 6. szám. Budapest, Kiadja a Magyar Tudományos Akadémia.

- Szögi László 2006. Studenten aus Ungarn und Siebenbürgen an den deutschen Universitäten 1789–1919. In *Peregrinatio Hungarica. Studenten aus Ungarn und Siebenbürgen an deutschen und österreichischen Hochschulen vom 16. bis zum 20. Jahrhundert*. Stuttgart, Franz Steiner Verlag.
- Tagányi Károly 1883a. Magyarország régi vízrajza a XIII. század végéig. Ismertetés. *Századok*, 17. évf., 2. szám, 169–174. p.
- Tagányi Károly 1883b. Válasz. Ortvy Tivadar: Észrevételek Tagányi bírálata címmű cikkére. *Századok*, 295. p.
- Téglás Gábor 1889. Hunyadmegye barbár fémeletei. *A Hunyadmegyei Történelmi és Régészeti Társulat Évkönyve az 1887-ik és 1888-ik évekről*. 5. kötet. Budapest, Franklin Társulat Könyvnyomdája.
- Tibenský, Ján 1991. Historické pozadie pokusu o vytvorenie celouhorského vedeckého centra na východnom Slovensku v prvej polovici 18. storočia (K vedeckej aktivite D. Fischera, J. Bohuša, J. Buchholtza ml. a J. A. Raymanna). *Biografické štúdie*, 18, 9–29. p.
- Valter Ilona 1964. Régészeti adatok a Bodrogköz honfoglaláskori településtörténetéhez. *Hermann Ottó Múzeum Évkönyve*, 4. kötet, 131–141. p.
- Varga E. Árpád 2002a. *Krassó-Szörény megye településeinek etnikai (anyanyelvi/nemzetiségi) adatai 1880–2002*, www.kia.hu/konyvtar/erdely/erd2002/csetn02.pdf.
- Varga E. Árpád 2002b. *Krassó-Szörény megye településeinek felekezeti adatai 1869–2002*. www.kia.hu/konyvtar/erdely/erd2002/csfel02.pdf
- Woth, Walter 2006. Altes und Neues aus Montan-Ciklova. *Banater Berglanddeutsche*, 22. évf, 2006. szeptember–október, 130. szám, 12–13. p.

ISTVÁN GAUCSÍK

THEODOR ORTVAY. THE REPRESENTATIVE OF THE SCIENTISTS´ REPUBLIC

Theodore Ortvy (1843-1916) was one the best-known personalities of the 19th-century Hungarian positivist historiography. Nonetheless, his scientific biography featuring new aspects is still missing. This study is partly an attempt to compensate for this. Although the Slovak historical science considers him as a historian specialized on the medieval history of Bratislava, Ortvy´s academic activities were of a much wider range. His works of an enduring value encompassed the uneasy areas of social, economic and cultural history. Despite the fact that he spent three decades in Bratislava, his academic research remained mainstream. The author of this study deals with Ortvy´s career and achievements, he highlights the historian´s engagements in Bratislava from the perspective of fundamental research. He examines Ortvy´s works in the context of the 19th century social sciences in Hungary, in the contemporary discourse. He devotes special attention to the analysis of the historian´s scientific and public social networks (Szentkláray, Flóris Römer, Arnold Ipolyi). A further, not-so-hidden objective of the study is to pave the way for Ortvy´s cult in Bratislava—in a positive sense, of course.